

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการของครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยในตอนนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอวัตถุประสงค์การวิจัย คำถามในการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระบบครอบครัวอิสลามและการมีภรรยาหลายคนในศาสนาอิสลาม
2. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการของครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
3. เพื่อศึกษาปัญหาและเงื่อนไขเชิงบริบทที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการของครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

คำถามในการวิจัย

1. ระบบครอบครัวในอิสลามเป็นอย่างไร และบทบัญญัติการมีภรรยาหลายคนในศาสนาอิสลามมีไว้ว่าอย่างไร
2. ครอบครัวมุสลิมที่ประกอบด้วยภรรยาหลายคนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี มีลักษณะการบริหารจัดการครอบครัวอย่างไร
3. การบริหารจัดการในครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนประสบกับปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง มีเงื่อนไขอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการวิจัยสามารถเป็นแนวทางให้แก่ครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนในการบริหารจัดการครอบครัวให้สอดคล้องกับหลักการศาสนาและบริบทสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2. สามารถเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในการนำบทบัญญัติว่าด้วยการมีภรรยาหลายคนในอิสลามมาใช้ในภาคปฏิบัติให้แก่ผู้ที่สนใจทั้งที่เป็นมุสลิมและมิใช่มุสลิม

3. ผลการวิจัยสามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและให้ความรู้แก่ผู้ที่มีความประสงค์ในการมีภรรยาหลายคนใช้เป็นแนวทางในการประเมินความพร้อมของตนเอง เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด

4. ผลการวิจัยจะทำให้ทราบถึงปัญหาและเงื่อนไขเชิงบริบทของครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารจัดการ ตลอดจนสามารถประเมินถึงความเหมาะสมในการนำรูปแบบครอบครัวลักษณะมาปฏิบัติในสังคมมุสลิมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาบริหารจัดการของครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการดำเนินวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเก็บรวบรวมเอกสาร

หลักเกณฑ์และแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนของ การเก็บรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยได้รวบรวมอายุอะฮ์ลุลกุรอานและอัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับการมีภรรยาหลายคนและการบริหารจัดการครอบครัวในอิสลาม รวมถึงทัศนะของนักวิชาการอิสลามและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีภรรยาหลายคนและการบริหารจัดการครอบครัวในอิสลาม ในการทบทวนแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ 2 แหล่ง คือ 1) เอกสารชั้นปฐมภูมิ อันได้แก่ คัมภีร์อัลกุรอาน และหนังสือตีฟีรอัลกุรอาน หนังสืออัลหะดีษ และหนังสือต่างๆของบรรดานักวิชาการอิสลามที่กล่าวถึงการมีภรรยาหลายคนในศาสนาอิสลาม และ 2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ อัน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนในศาสนาอิสลามทั้งจากในประเทศและต่างประเทศ

ขั้นที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยใช้วิธีการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูล 2 วิธีการหลักคือ

1) การสร้างความสัมพันธ์ (Rapport) ผู้วิจัยเข้าไปเยี่ยมเยียนครอบครัวกรณีศึกษา ตลอดระยะเวลาของการศึกษาวิจัย เพื่อสร้างความสัมพันธ์และสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ลูก และสมาชิกคนอื่นๆในครอบครัว

2) การสังเกต (Observation) โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม ตามแต่ช่วงเวลาและปรากฏการณ์ที่เลือกศึกษา ในระยะแรกผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อมิให้ผู้ถูกสังเกตรู้สึกว่ามีความคอยสังเกตอยู่ แต่ในระยะหลังเมื่อได้รับความไว้วางใจจากครอบครัวที่ศึกษามากขึ้น ผู้วิจัยได้ตัดสินใจใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อสามารถซักถามและเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ใช้แบบบันทึกการสังเกตประกอบการเก็บข้อมูลเพื่อบันทึกลักษณะทั่วไปของครอบครัว บรรยากาศของครอบครัว และกิจกรรมของสมาชิกในครอบครัวในขณะที่ไปเยี่ยม

3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์โดยมีแนวคำถามจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในเขตอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี โดยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) แนวคำถามในการสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นหัวข้อสนทนากว้างๆหรือเป็นคำถามปลายเปิด เป็นการถามในสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์จริง เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ในการเก็บข้อมูลนั้นผู้วิจัยจะเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตนเองซึ่งจะประกอบไปด้วยผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 10 ครอบครัว

ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลและสร้างข้อสรุป

การประมวลผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการเก็บข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยทำต่อเนื่องตลอดระยะเวลาของการเก็บข้อมูล โดยใช้การแสวงหาความรู้แบบอุปนัย(Induction) คือ การนำข้อมูลรูปธรรมย่อยๆ จากหลายกรณีมาสร้างข้อสรุปเชิงนามธรรมโดยพิจารณาจากลักษณะร่วมที่พบจากการลงพื้นที่ภาคสนาม

การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มต้นด้วยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเทปบันทึกเสียง และเขียนรายละเอียดของการให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ออกมาทันที เมื่อผู้วิจัยอ่านทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว นำข้อมูลที่ได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาแยกประเภทของข้อมูลเป็นหมวดหมู่ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ATLAS.ti มาช่วยในการแบ่งหมวดหมู่และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล แล้วนำข้อมูลที่จัดหมวดหมู่แล้วมาอธิบายความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ดังกล่าวกับการศึกษาทฤษฎีแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วสร้างข้อสรุประดับมโนทัศน์จากปรากฏการณ์จริงที่ได้ศึกษา

5.1 สรุปผลการวิจัย

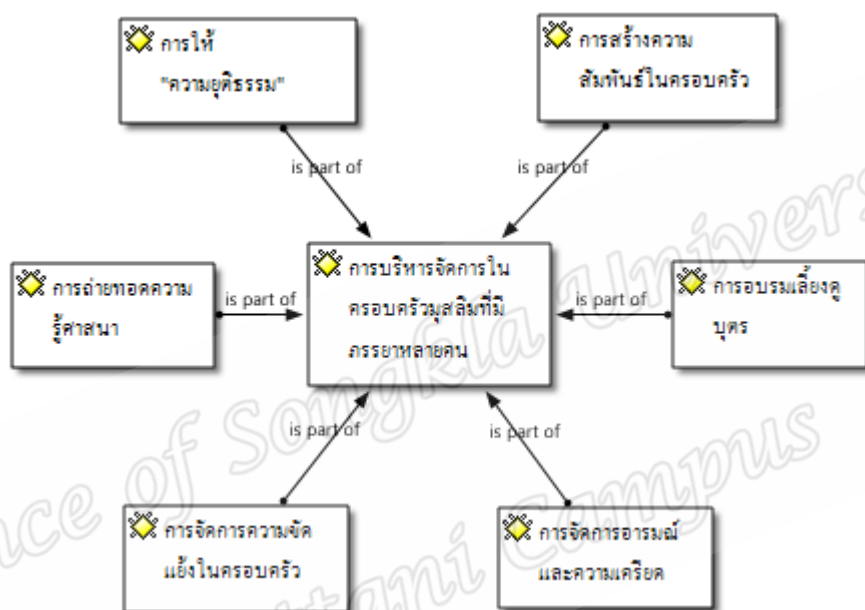
การวิจัยการบริหารจัดการในครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานีเพื่อศึกษาข้อบัญญัติการมีภรรยาหลายคนในศาสนาอิสลาม การบริหารจัดการของครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคน ตลอดจนปัญหาและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการของครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ปรากฏผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 จากการศึกษาค้นคว้า คำภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร พบว่า ระบบครอบครัวในศาสนาอิสลามมีความสมบูรณ์อย่างที่สุด มีการกำหนดเป้าหมาย กฎเกณฑ์ บทบาทหน้าที่ ตลอดจนโครงสร้างของระบบความสัมพันธ์ที่ชัดเจน การสร้างครอบครัวบนรากฐานของศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบศาสนกิจประการหนึ่ง เนื่องจากครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมที่มีความสำคัญต่อการเสริมสร้างคุณธรรมที่ดีงาม การแต่งงานในอิสลามจึงมิได้เป็นเพียงการปฏิบัติตามคำสอนศาสนาแต่ยังเป็นการรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวมอีกด้วย

บทบัญญัติศาสนาอิสลามได้อนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาได้มากกว่าหนึ่งคนแต่ไม่เกินสี่คนภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสม กล่าวคือ บุคคลนั้นต้องสามารถให้ความเป็นธรรมแก่ภรรยาทุกคน และสามารถให้การอุปการะเลี้ยงดูภรรยาทุกคน ตลอดจนมอบสิทธิต่างๆ ที่ภรรยาและบุตรพึงได้รับตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม ดังกล่าวถือเป็นการแสดงถึงความสมบูรณ์และความครอบคลุมของบัญญัติทางศาสนาที่สามารถสนองความต้องการของมนุษย์เพื่อรักษาไว้ซึ่งศีลธรรมอันดีงามในสังคม ตลอดจนสร้างความสมดุลให้แก่สภาวะของสังคมในทุกยุคสมัย เพราะในยุคสมัยหนึ่งสภาวะของสังคมอาจเหมาะสมกับการมีภรรยาคนเดียว แต่ในบางยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ บริบทของสภาวะสังคมอาจมีความเหมาะสมที่จำเป็นต้องให้ผู้ชายมีภรรยาหลายคน ซึ่งบทบัญญัติศาสนาเมื่อได้กำหนดแล้วต้องมีความสอดคล้องกับการนำไปใช้ในทุกยุคสมัย ดังกล่าวคือความสมบูรณ์และครอบคลุมของบทบัญญัติในศาสนาอิสลาม ดังนั้นมนุษย์จึงต้องนำบทบัญญัติมาปฏิบัติอย่างรอบคอบให้ตรงตามเจตนารมณ์ของศาสนา และพึงมีความตระหนักว่าความรับผิดชอบในเรื่องครอบครัวนั้นเป็นสิ่งที่ต้องถูกสอบสวนในโลกหน้า

วัตถุประสงค์ที่ 2 จากการศึกษาการบริหารจัดการในครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม พบว่า การบริหารจัดการภายในครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนประกอบด้วย ด้านต่างๆ มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 5.1 ข้อสรุประดับมโนทัศน์การบริหารจัดการในครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคน อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

1. การให้ความยุติธรรม

การให้ความยุติธรรมเป็นหนึ่งในเงื่อนไขหลักที่ถูกกำหนดโดยหลักการของศาสนาอิสลาม จากสภาพความเป็นจริงที่ศึกษาพบว่า การให้ความยุติธรรมในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนประกอบด้วยรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) การให้ความหมาย “ความยุติธรรม”

การให้ความหมายความยุติธรรม ในเชิงปฏิบัตินั้นมีความเข้มงวดแตกต่างกันตามบริบทของครอบครัวขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำครอบครัว ตลอดจนข้อจำกัดด้านเวลาและความพร้อมของปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่า “การให้ความยุติธรรม” และ “การให้ความเท่าเทียม” นั้นมีความหมายที่แตกต่างกัน โดยการให้ความยุติธรรมจะมีความหมายที่ครอบคลุมถึงการให้ตามความเหมาะสมและความจำเป็น

2) การแบ่งเวลา

ครอบครัวที่ศึกษาต่างให้ความสำคัญกับการแบ่งเวลา แต่ในบางครอบครัวที่มีข้อจำกัดบางประการก็มีความยืดหยุ่น โดยเน้นให้เกิดความลงตัวและเกิดความพึงพอใจแก่ทุกฝ่าย ในภาวะปกติหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งเวลาที่ถือปฏิบัติมี 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การแบ่งวันเว้นวัน หรือคืนเว้นคืน ลักษณะนี้จะเน้นให้เกิดความเท่าเทียมกัน และการแบ่งแบบพบกันอาทิตย์ละหนึ่ง ครั้งหรือสองอาทิตย์ครั้ง มักเป็นครอบครัวที่มีข้อจำกัดด้านระยะทางและปัจจัยด้านการเงินของครอบครัว ส่วนการแบ่งเวลากรณีที่มีสมาชิกจำเป็นต้องมีการเดินทาง จะแบ่งลักษณะสลับกันไปหรืออาจดูความเหมาะสมว่าสถานที่ที่ไปนั้นมีความเกี่ยวข้องกับภรรยาคนไหนมากกว่า โดยทั้งหมดนี้ต้องให้เกิดความพอใจกับทุกฝ่าย กรณีของวันสำคัญทางศาสนา คือ วันตรุษอิดิลฟิตรีย์และตรุษอิดิลอฎฮา ผู้นำครอบครัวจะให้เวลาวันสำคัญวันแรกแก่ครอบครัวที่หนึ่ง และวันถัดมาจะเวียนไปยังครอบครัวต่อไป

3) การให้ค่าเลี้ยงดู (นัฟเกาะฮฺ)

คือ ค่าใช้จ่ายสำหรับภรรยาในการครองชีพ รวมไปถึงค่าอาหาร เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่มีความ ครอบครัวที่ศึกษาโดยส่วนใหญ่จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของภรรยาและส่วนของลูก โดยภรรยาทุกคนจะได้รับค่าเลี้ยงดูเท่ากัน แต่ส่วนของลูกทุกคนจะเป็นความรับผิดชอบของสามี ซึ่งจะได้รับอัตราส่วนมากน้อยตามความจำเป็นที่ต้องใช้จ่ายจริง

4) การให้สิทธิที่ภรรยาพึงได้รับ

ผู้เป็นภรรายังคงได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามเหมือนครอบครัวเดียวกัน สอดคล้องตามหลักการที่ศาสนาได้กำหนดไว้ ซึ่งภรรยาทุกคนมีสิทธิได้รับทุกอย่างเท่าเทียมกัน แต่ในบางครอบครัวที่มีข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ ภรรยาอาจสละสิทธิบางประการได้ เพื่อแบ่งเบาภาระของผู้เป็นสามี โดยรวมภรรยาทุกคนมีความพึงพอใจในสิทธิที่ได้รับ

หลักสำคัญในการบริหารจัดการครอบครัวที่ทุกครอบครัวมีความตระหนักร่วมกัน คือ การยึดแนวทางการปฏิบัติตามคำสอนศาสนาอิสลามและตามแบบฉบับที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ทำไว้เป็นแบบอย่าง แต่ในเชิงเทคนิคหรือศิลปะที่ใช้อาจแตกต่างกันไปตามบริบทครอบครัว ซึ่งทั้งหมดต้องอยู่ภายใต้กรอบของศาสนาอิสลาม

2. การสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว

ความสัมพันธ์ของสมาชิกเป็นส่วนสำคัญที่จะส่งผลต่อความมั่นคงของครอบครัว การมีสัมพันธภาพและความเข้าใจที่ดีทั้งในระดับสามีภรรยา ระหว่างบรรดาภรรยา และระหว่างบุตร

ต่างมารดา จะก่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว จากการศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน มีดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างบรรดาภรรยา

ความสัมพันธ์ระหว่างภรรยาในครอบครัวที่ศึกษามี 3 ลักษณะ คือ 1)รูปแบบเพื่อน มาจากการที่ภรรยาคนแรกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและคัดเลือกภรรยาให้แก่สามีของตน 2) รูปแบบพี่น้อง มาจากการที่สามีเป็นคนเลือกและถามความเห็นชอบจากภรรยา และ 3)รูปแบบคนรู้จัก มาจากการที่สามีเป็นผู้คัดเลือกหรือตัดสินใจคนเดียว ซึ่งทั้ง 3 รูปแบบมีระดับความสนิทสนมแตกต่างกัน ในครอบครัวที่มีแนวโน้มว่าสัมพันธ์ระหว่างภรรยาจะเป็นไปในเชิงลบ ต้องมีการประเมินความเสี่ยงและหลีกเลี่ยงการพบปะที่ไม่จำเป็นของบรรดาภรรยา ระดับความสัมพันธ์ระหว่างภรรยาจะมีความเกี่ยวข้องกับการยอมรับของภรรยาคนที่หนึ่งเป็นหลัก ซึ่งปัจจัยที่จะทำให้ภรรยาคนที่หนึ่งเกิดการยอมรับ มิได้ขึ้นอยู่กับการมีความรู้ศาสนาหรือการเคยชินกับสภาพแวดล้อมลักษณะดังกล่าวแต่อย่างใด แต่ยังขึ้นอยู่กับทัศนคติส่วนตัวและการได้รับผลกระทบจากการถูกวิพากษ์วิจารณ์จากคนในสังคม

2) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดาและบุตร

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกจากครอบครัวที่ศึกษา พบว่าเป็นไปในลักษณะเดียวกันคือ ผู้เป็นพ่อจะมีความพยายามใช้เวลาที่ได้อยู่ร่วมกับลูกอย่างมีคุณภาพมากที่สุด แต่ทั้งนี้ผู้เป็นแม่ก็ยังเป็นบุคคลสำคัญที่จะเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรักของพ่อที่มีต่อลูก โดยการให้ลูกได้รับรู้ถึงบทบาทหน้าที่นอกบ้านของผู้เป็นพ่อ ผ่านวิธีการเล่าเรื่องหรือไขข้อสงสัยจากคำถามของลูก การป้องกันปัญหาการเกิดช่องว่างระหว่างพ่อลูกจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เป็นแม่ ซึ่งต้องใช้ไหวพริบและทักษะในการแก้ปัญหาในสถานการณ์จำเป็นที่พ่อไม่สามารถมาปฏิบัติหน้าที่แก่บุตรได้

3) ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรต่างมารดา

เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างภรรยาดำเนินด้วยดี จะส่งผลเชื่อมโยงให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรต่างมารดาดีด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งบิดามารดาควรปลูกฝังให้บุตรเกิดความรักระหว่างพี่น้องต่างมารดาโดยมีการไปมาหาสู่และทำกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำ ผู้เป็นบิดาควรระมัดระวังการแสดงออกทางความรักที่ทำให้เกิดข้อเปรียบเทียบ เพื่อป้องกันมิให้เกิดเป็นปมด้อยหรือความอิจฉาริษยาระหว่างบุตรด้วยกัน

4) ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน

การจัดให้มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์เพื่อสานสัมพันธ์ให้กับสมาชิกระหว่างบ้านอย่างสม่ำเสมอ เป็นแนวปฏิบัติหนึ่งในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกได้ โดยอาจเป็นลักษณะการรับประทานอาหารร่วมกันนอกบ้าน การพักผ่อนนอกสถานที่ การเยี่ยมญาติพี่น้อง เป็นต้น

โดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่ง การมีความสัมพันธ์ลักษณะของการช่วยเหลือกัน การพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกันจะก่อให้เกิดความรัก การมีสัมพันธ์ภาพที่ดีเปรียบได้กับการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัว การที่สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจและให้เกียรติซึ่งกันและกันจะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบราบรื่นได้

3. การถ่ายทอดความรู้ศาสนา

การให้ความรู้ด้านศาสนาแก่สมาชิกในครอบครัวมีจุดมุ่งหมายเพื่อขัดเกลาให้ทุกคนมีความเข้าใจในคำสอนของศาสนาและปฏิบัติหน้าที่ของการเป็นมุสลิมที่ดี ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่หลักของผู้นำครอบครัว สิ่งสำคัญในการบริหารครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน ผู้นำครอบครัวมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า จำเป็นต้องนำหลักคำสอนศาสนามาเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก เมื่อประสบปัญหาอุปสรรคต่างๆ ก็จำเป็นต้องใช้คำสอนศาสนาใช้ในการแก้ไขและเยียวยา มีรายละเอียดดังนี้

1) การถ่ายทอดความรู้ศาสนาของสามีต่อภรรยา

การถ่ายทอดความรู้ศาสนาของสามีต่อภรรยาโดยส่วนใหญ่จะผ่านหลายรูปแบบ คือ (1) การพูดคุยแลกเปลี่ยน แนะนำและตักเตือน ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ จะกระทำในช่วงเวลาของการพักผ่อนร่วมกัน คือ ก่อนการเข้านอน ขณะเดินทาง ขณะรับประทานอาหารร่วมกัน เป็นต้น (2) การพาภรรยาไปฟังบรรยายธรรมศานานอกสถานที่ ตามมัสยิดที่จัดการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่และในโอกาสสำคัญต่างๆ (3) ครอบครัวที่สามีออกตะวะฮุดบลิสม ก็มักจะกวดขันในเรื่องการอ่านตะลิมในบ้านให้เป็นกิจวัตร ตลอดจนพาภรรยาไปร่วมการอบรมศาสนาในส่วนที่เป็นของผู้หญิงหรือที่เรียกว่า “ญามาอะฮุมัสตุรา” เพื่อให้ภรรยาได้รับความรู้ศาสนา ปฏิบัติศาสนกิจตามคำสั่งใช้ของศาสนาอย่างเคร่งครัด และ (4) การให้ภรรยาศึกษาด้วยตนเองผ่านการอ่านหนังสือ และรับชมจากสื่อต่างๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ การให้ความสำคัญกับการอบรมภรรยาให้อยู่ในแนวทางศาสนาและมีศรัทธาในพระเจ้าอย่างเข้มแข็ง จะส่งผลต่อความสงบสุขของครอบครัว เพราะเมื่อนางอยู่ในบ้านนางก็ปฏิบัติหน้าที่ของการเป็นภรรยาที่ดี และแม้ว่าจะอยู่สถานที่อื่นๆ นอกบ้านนางก็จะให้เกียรติผู้เป็นสามี

2) การปลูกฝังศาสนาของบิดามารดาต่อบุตร

การอบรมสั่งสอนเรื่องศาสนาแก่บุตรก็มีทั้งรูปแบบที่เป็นรูปแบบเฉพาะ คือการเรียกสมาชิกทุกคนมานั่งฟังอย่างพร้อมเพรียง การสอดแทรกในการดำเนินชีวิตประจำวัน และการสอนผ่านการปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง โดยหน้าที่หลักในการให้ความรู้ศาสนาและปลูกฝังความศรัทธาแก่บุตรนั้นจะเป็นความรับผิดชอบของมารดาเป็นหลัก ผู้เป็นบิดาจะทำหน้าที่ส่วนของการเสริมเพิ่มเติม อีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ การสร้างให้เกิดบรรยากาศการตักเตือนระหว่างกันในครอบครัวด้วยความรัก ตักเตือนด้วยความสุภาพและนิมนวลจะทำให้ครอบครัวมีวิถีชีวิตที่อยู่ในแนวทางศาสนาอย่างมั่นคงมากยิ่งขึ้น

4. บทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตร

ครอบครัวที่ประกอบด้วยภรรยาหลายคนมักจะเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีบุตรจำนวนมาก จึงยังมีความจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการอบรมเลี้ยงดูและเอาใจใส่ เพื่อให้บุตรทุกคนได้รับการดูแลที่ทั่วถึงและเติบโตมาอย่างมีคุณภาพ บทบาทของสามีและภรรยาในการอบรมเลี้ยงดูบุตร มีดังนี้

1) บทบาทภรรยาในการอบรมเลี้ยงดูบุตร

ผู้ที่มีบทบาทในเรื่องนี้มากที่สุดในการครอบครัวคือ มารดา เนื่องจากมีโอกาสได้ใกล้ชิดและคลุกคลีกับบุตรมากกว่าผู้เป็นบิดา แบบแผนในการอบรมบุตรในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนจะมาจากภรรยาเป็นหลัก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ คือ 1) ภรรยารับผิดชอบการเลี้ยงดูบุตรเต็มตัว โดยไม่ต้องรับภาระการทำงานนอกบ้าน 2) ภรรยารับผิดชอบการเลี้ยงดูบุตรเป็นหลัก และในขณะเดียวกันก็รับภาระการทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกัน โดยสามีอาจเข้ามามีส่วนร่วมบ้างเป็นบางโอกาส 3) ภรรยารับผิดชอบการแสวงหาปัจจัยยังชีพพร้อมกับสามี โดยมอบหน้าที่การเลี้ยงดูบุตรให้เป็นของพี่เลี้ยงหรือญาติ

2) บทบาทของสามีในการอบรมเลี้ยงดูบุตร

บทบาทของผู้เป็นบิดาโดยส่วนใหญ่จะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ เน้นการใช้เวลาครอบครัวที่มีอยู่จำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ แม้เวลาจะมีเวลาอยู่ร่วมกันเพียงเล็กน้อยแต่ผู้เป็นบิดาก็พยายามทำหน้าที่อย่างเต็มที่ในการแสดงความรักและให้ความอบอุ่นต่อลูก

นอกจากนี้ การอบรมเลี้ยงดูบุตรในครอบครัวลักษณะนี้ก็ได้แตกต่างจากครอบครัวอื่นๆ ทั่วไป มีมาตรการการลงโทษบุตรบ้างตามความเหมาะสมเพื่อเป็นการเสริมสร้างวินัย เนื่องจากอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในครอบครัวเป็นภารกิจที่ต้องได้รับการสอบสวนในโลกหน้า บิดาและมารดาจึงต้องเอาใจใส่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างเต็มที่ ในบางครอบครัวที่

ความสัมพันธ์ไม่ได้ดำเนินไปอย่างราบรื่นก็อาจต้องระมัดระวังไม่ให้บุตรได้รับรู้หรือเห็นภาพ ปัญหาความขัดแย้งของผู้ใหญ่ ซึ่งดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อสภาวะจิตใจบุตรได้

5.การจัดการความขัดแย้ง

ความขัดแย้งในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนจะเกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลภายในครอบครัวไม่สามารถตกลงร่วมกันได้ มักมีสาเหตุมาจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน การมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน การรับข้อมูลข่าวสารจากบุคคลที่สาม โดยมีได้กลิ่นกรอง การละเลยในเรื่องความรู้สึกซึ่งอาจเป็นเรื่องใหญ่สำหรับผู้หญิง ดังนั้น เมื่อสถานการณ์ในครอบครัวมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปในเชิงลบมีความจำเป็นต้องหาทางออกให้กับความขัดแย้งดังกล่าว เพื่อป้องกันมิให้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์และความมั่นคงของครอบครัว วิธีการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวที่ศึกษา มีดังนี้

1) การประชุมปรึกษาหารือ

เป็นลักษณะการนั่งประชุมพูดคุยหาข้อสรุปร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง วิธีการนี้มักใช้ในครอบครัวที่ความสัมพันธ์ระหว่างภรรยาอยู่ในระดับดี สามารถพูดคุย พบปะ และเจรจาได้อย่างเป็นมิตร มีที่พักอาศัยอยู่ใกล้กัน สามารถไปมาหาสู่ได้สะดวก การจัดการลักษณะนี้หัวหน้าครอบครัวอาจจะอยู่หรือไม่อยู่ร่วมการเจรจาก็ได้

2) มีสื่อกลางในการเจรจา

การจัดการความขัดแย้งลักษณะนี้ ผู้เป็นสามีจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเจรจา โดยจะตกลงทีละฝ่าย รูปแบบนี้มักใช้ในครอบครัวที่มีที่พักอาศัยอยู่ห่างไกลกัน หรือความสัมพันธ์ระหว่างภรรยาไม่ได้อยู่ในระดับดี ซึ่งยากที่จะเจรจาอย่างเป็นมิตรร่วมกัน

3) การสร้างข้อตกลงร่วมกันตั้งแต่ต้น

การพูดคุยเพื่อสร้างข้อตกลงตั้งแต่เริ่มต้นของการใช้ชีวิตร่วมกัน โดยเฉพาะระหว่างบรรดาภรรยาเพื่อปรับความเข้าใจและเป้าหมายให้ตรงกัน โดยจะมีภรรยาคนที่หนึ่งเป็นบุคคลหลักในการเจรจาและกำหนดข้อตกลง ดังกล่าวเป็นแนวทางในการป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในภายภาคหน้า

4) การจัดสรรแบ่งปันอย่างชัดเจนและโปร่งใส

กรณีที่มีความขัดแย้งภายในครอบครัวมีสาเหตุมาจากความไม่ชัดเจนของการจัดสรรด้านการเงิน อันทำให้เกิดการหวาดระแวงขึ้นระหว่างภรรยา ผู้นำครอบครัวควรแสดงความบริสุทธิ์ใจด้วยการเปิดเผยตัวเลขรายรับรายจ่ายภายในบ้านที่ชัดเจนให้ทุกคนได้รับทราบ

5) การยินยอมและประนีประนอม

การยินยอมเป็นการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวอย่างหนึ่งที่จะทำให้เหตุการณ์ความวุ่นวายยุติได้ทันที เป็นลักษณะที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยินยอมที่จะสละผลประโยชน์ของตนเอง อิสลามมีคำสอนที่เป็นวิถีเชิงปฏิบัติในการยุติความขัดแย้ง การแทนที่ความขัดแย้งโดยการยินยอม การให้อภัย การอดทน การเสียสละ เพื่อหวังผลตอบแทนจากพระเจ้าในโลกหน้าเป็นวิธีการหนึ่งที่จะให้เกิดความสงบสุขในครอบครัวได้

ข้อพึงระวังเมื่อเกิดความขัดแย้งภายในครอบครัว คือ ไม่ควรให้ลูกรับรู้ความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ การที่ลูกอยู่ร่วมในเหตุการณ์ความขัดแย้งอาจส่งผลกระทบต่อด้านลบในระยะยาว และไม่ควรนำปัญหาความขัดแย้งภายในบ้านไปบอกเล่าให้คนภายนอกรับรู้ และประการสุดท้ายไม่ควรนำเรื่องการหย่าร้างมาพูดถึง เพราะเป็นทางออกที่สร้างความเจ็บปวดให้แก่ทุกฝ่าย และมีผลกระทบต่อติดตามมาอีกมากมาย

6. การจัดการอารมณ์และความเครียด

ความเครียดในครอบครัวจะเกิดขึ้นมากในช่วงของการปรับตัวเมื่อครอบครัวเข้าสู่รูปแบบของการมีภรรยาหลายคน ธรรมชาติของภรรยาคนที่หนึ่งจะรับรู้ผ่านความรู้สึกว่าการเข้ามาของสมาชิกใหม่นั้น ทำให้ความสำคัญของตนเองลดน้อยลงไป ในช่วงต้นภรรยาคนที่หนึ่งจึงต้องมีการปรับตัวมากกว่าคนอื่น และต้องจัดการกับความแปรปรวนของอารมณ์ตนเองอย่างมาก แต่ขณะเดียวกันภรรยาคนที่สอง สาม หรือสี่ ก็ลำบากใจไม่น้อยเช่นเดียวกัน เพราะต้องประสบกับภาวะความเครียดจากแรงต่อต้านและคำประณามจากสังคมรอบข้าง การจัดการอารมณ์ของครอบครัวที่ศึกษาเมื่อประสบภาวะดังกล่าว มีดังต่อไปนี้

1) การรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง

การรู้เท่าทันถึงระดับความรุนแรงของอารมณ์ตนเองและรู้จักการควบคุมให้ถูกวิธีเป็นสิ่งจำเป็น การใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลจะยิ่งนำไปสู่ความขัดแย้งในครอบครัว จะทำให้ปัญหาเล็กน้อยลุกลามเป็นปัญหาใหญ่โต

2) การคิดในแง่บวก

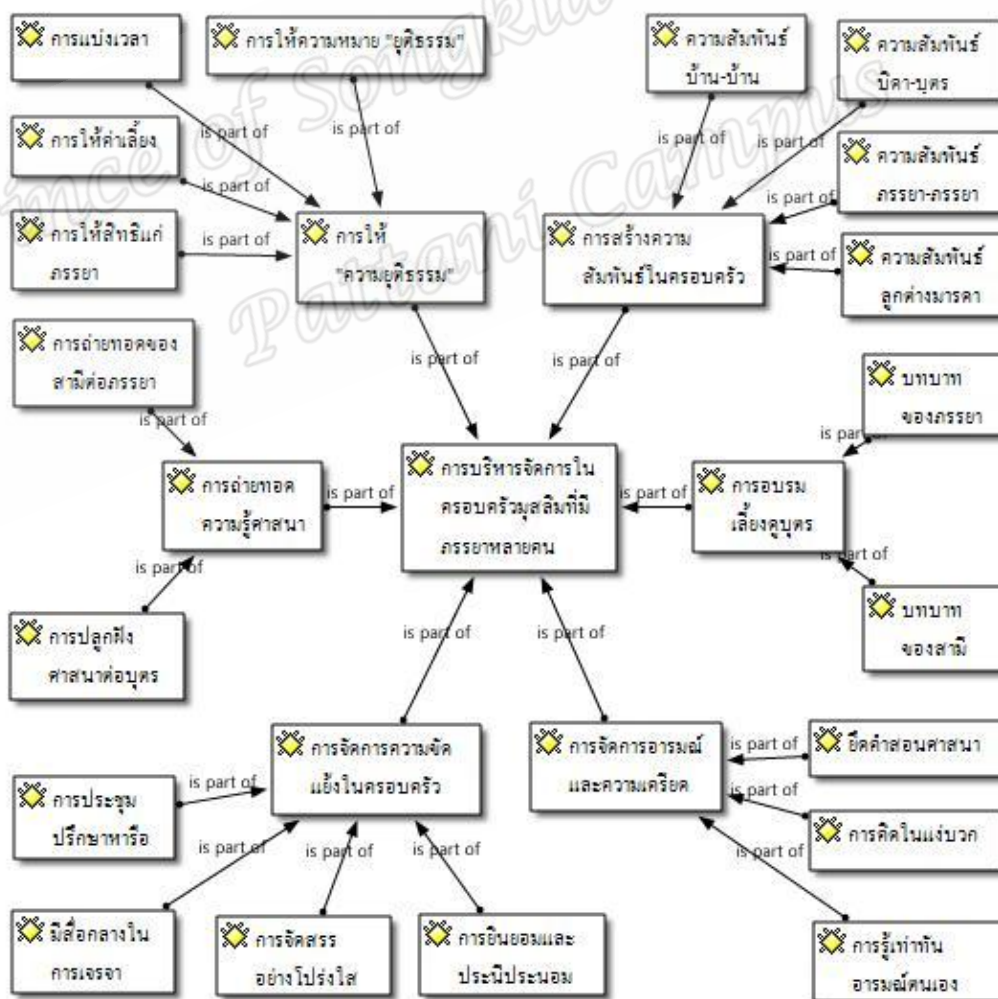
การพยายามถอดบทเรียนจากสิ่งที่ประสบหรือที่เรียกว่า “คิดบวก” ในสภาวะที่กำลังเศร้าโศกเสียใจอาจเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ยาก แต่ก็ยังเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยคลี่คลายความกังวลและทำให้เกิดความสบายใจได้

3) นำหลักคำสอนศาสนาจัดการอารมณ์

การใช้ชีวิตครอบครัวจำเป็นต้องนำเอาหลักศาสนาและหลักคุณธรรมมาควบคุม อารมณ์ ไม่ให้ความโกรธ ความหึงหวง หรือความอิจฉาริษยามาครอบงำจิตใจและทำให้เราเกิดความทุกข์ได้

แนวทางการจัดการความเครียดในแบบฉบับของอิสลาม ที่แต่ละครอบครัวได้ยึดถือปฏิบัติไม่ได้แตกต่างกัน คือ การขอคู่ออ การอ่านกุรอาน การขอความช่วยเหลือให้พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ช่วยคลี่คลายปัญหา ความเศร้า ความกังวลต่างๆ การอดทนและพึงรำลึกเสมอว่ามันคือบททดสอบ การศึกษาแบบอย่างการฝ่าฟันอุปสรรคของท่านนะบีและบรรดาคณดีมีคุณธรรมในยุคก่อน และสุดท้ายการปล่อยวาง ปัญหาบางอย่างเมื่อการอธิบายไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ก็อาจจำเป็นต้องแก้ด้วยการปล่อยวาง ด้วยวิธีดังกล่าวนี้ ทุกครอบครัวต่างสัมผัสถึงความสงบของจิตใจ และความช่วยเหลืออันยิ่งใหญ่ที่ได้รับผ่านพระองค์

ภาพที่ 5.2 ข้อเสนอแนะระดับโมทัศน์ภาพรวมการบริหารจัดการในครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

วัตถุประสงค์ที่ 3 การศึกษาปัญหาและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคน ในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี พบว่า ปัญหาและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการบริการจัดการครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนมีหลายประการ ดังนี้

1. ปัญหาของครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคน

จากการศึกษาพบว่าการบริหารจัดการของครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ยังคงประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ปัญหาจากภายใน

คือ ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากบุคคลภายในครอบครัวเอง อาจเกิดจากสภาวะความไม่พร้อมของครอบครัวหรือความขัดแย้งที่เกิดจากการปฏิบัติตัวของสมาชิกในครอบครัว ดังนี้

1) ประสบกับสภาวะเครียดในช่วงการปรับตัว

ช่วงเริ่มต้นของการปรับโครงสร้างครอบครัวที่มีการรับสมาชิกใหม่เพิ่มเข้ามา ภรรยาคนที่หนึ่งจะได้รับการกระทบทางด้านจิตใจ และอาจแสดงออกมาในลักษณะของการปฏิบัติตัวระมัดระวังหรือการขอกลับไปอยู่บ้านของตนเองซักพักเพื่อเตรียมใจรับกับสภาพ ซึ่งในช่วงภาวะของการปรับตัวนี้ ภรรยาคนที่หนึ่งควรได้รับการดูแลและเอาใจใส่มากกว่าปกติ ผู้เป็นสามีควรทำความเข้าใจและเคารพในความรู้สึกของภรรยา สภาวะดังกล่าวจะเกิดขึ้นทั้งในครอบครัวที่ภรรยาคนที่หนึ่งยินยอมโดยสมัครใจและยินยอมเชิงบังคับ ผู้นำครอบครัวส่วนน้อยที่มีความเห็นด้วยกับการแต่งงานใหม่โดยมิได้บอกให้ภรรยาทราบ โดยให้เหตุผลว่าไม่ผิดหลักการและเป็นเอกสิทธิ์ของสามีในการกระทำการดังกล่าว ในมุมมองกลับกันผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นภรรยาคนที่หนึ่งกลับมีความเห็นว่าการที่ภรรยาคนแรกไม่ยินยอมจะเป็นจุดเริ่มต้นของความแตกแยกในครอบครัว

ขณะเดียวกันผู้ที่เข้ามาอยู่ในสถานะของการเป็นภรรยาคนที่สอง สาม หรือสี่ ก็ต้องประสบภาวะกดดันที่หนักเช่นเดียวกัน เนื่องจากคนในสังคมส่วนใหญ่ที่ขาดความเข้าใจมักโทษว่าเป็นความผิดของฝ่ายหญิงที่มาให้ความสนใจแก่ผู้ชายที่มีภรรยาแล้ว ผู้หญิงที่อยู่ในสถานะนี้จึงถูกมองในด้านลบและต้องตกเป็นเชลยของสังคมไปโดยปริยาย

หลักคิดสำคัญที่ทำให้ภรรยาคนที่หนึ่งสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขต่อไปได้ คือ การคิดในรูปแบบที่เชื่อมโยงทุกอย่างกับศาสนา ผู้ที่ประสบกับบททดสอบนี้โดยส่วนใหญ่จะมีความใกล้ชิดและมีความศรัทธาในอัลลอฮ์ ﷻ มากยิ่งขึ้น แม้การทำหน้าที่ของภรรยาหรือการปรนนิบัติรับใช้สามีก็เพื่อหวังในความพึงพอใจจากอัลลอฮ์ ﷻ

2) ผู้นำครอบครัวขาดการเตรียมตัวที่ดี

การตัดสินใจก้าวมารับผิดชอบภาระหน้าที่อันหนักเช่นนี้ย่อมต้องมีกระบวนการเตรียมความพร้อม ทั้งปัจจัยในส่วนของผู้นำครอบครัวเองและการสร้างฐานความเข้าใจให้แก่ของคนรอบข้าง จากการศึกษาพบว่าผู้นำครอบครัวที่มีการวางแผนเตรียมการตั้งแต่ต้นจะประสบปัญหาอุปสรรคน้อยกว่าผู้ที่ตัดสินใจโดยขาดการวางแผนที่รอบคอบ

สาเหตุของการตัดสินใจมีภรรยาหลายคนของครอบครัวที่ศึกษามีหลายประการ กล่าวคือ 1) เพื่อสร้างรูปแบบครอบครัวอิสลามให้สังคมได้เห็นเป็นแบบอย่าง 2) เพื่อช่วยเหลือผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพขาดผู้อุปการะดูแล 3) มีชีวิตครอบครัวที่ไม่สมหวังตามคาดหมาย 4) การอยู่ใกล้สิ่งแวดล้อมที่เสี่ยงต่อการกระทำความผิดต่อหลักการ 5) ภรรยาคนแรกไม่สามารถมีบุตรได้ เป็นต้น

การปรึกษาหารือร่วมกับภรรยาคนที่หนึ่งอย่างเปิดเผย เพื่อแสดงออกถึงความจริงใจและการให้เกียรติคู่ชีวิตเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้กระทำ การที่สามีเรียกร้องแต่เพียงสิทธิในการมีภรรยาหลายคน โดยขาดการคำนึงถึงปัจจัยด้านอื่นๆ ย่อมไม่ส่งผลดีต่อบุคคลในครอบครัว

3) สภาพเศรษฐกิจครอบครัวขาดความคล่องตัว

จำนวนสมาชิกที่มากขึ้นทำให้ค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน ส่งผลกระทบต่อความสมดุลของรายได้และรายจ่ายภายในครอบครัว ผู้เป็นภรรยาจึงมีความจำเป็นต้องรับผิดชอบการแสวงหาปัจจัยยังชีพเพื่อแบ่งเบาภาระทางการเงินของครอบครัว ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนของครอบครัวที่ศึกษาโดยรวมถือว่าอยู่ในระดับปานกลาง ในครอบครัวที่ส่งบุตรศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นก็มีความจำเป็นต้องใช้จ่ายสูงขึ้นตามด้วย รายได้ของผู้เป็นสามีคนเดียวจึงไม่สามารถครอบคลุมค่าใช้จ่ายที่จำเป็นทั้งหมดได้ อีกทั้งควรมีแผนสำรองสำหรับการรับมือค่าใช้จ่ายในครอบครัวในภาวะฉุกเฉิน เช่น การออกจากงาน การเสียชีวิต หรือประสบภัยพิบัติต่างๆ ทั้งนี้แม้ภาวะทางการเงินของครอบครัวจะไม่คล่องตัวแต่ก็ยังคงต้องสร้างภาพลักษณ์ที่ดีเพื่อไม่ให้คนรอบข้างมองว่าครอบครัวอยู่ในภาวะขาดสนเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสงบสุขของครอบครัว

ผู้นำครอบครัวโดยส่วนใหญ่จะสร้างความเข้าใจในเรื่องการใช้จ่ายอย่างพอเพียงให้แก่ภรรยาและบุตร โดยนำวิถีการดำเนินชีวิตแบบสมถะที่มาจากแบบอย่างของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ มาใช้ในครอบครัว สิ่งหนึ่งที่ทุกครอบครัวมีความเหมือนกัน คือ เมื่อเผชิญกับวิกฤติทางการเงินทุกคนมีความหวังและเชื่อมั่นในความช่วยเหลือจากอัลลอฮ์ ﷻ ดังกล่าวจึงเป็นพลังสำคัญให้พวกเขาสามารถก้าวพ้นอุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวได้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครอบครัวจะไม่ใช่ประเด็นหลักในการทำให้ครอบครัวสงบสุข แต่การขาดสนด้านการเงินก็สร้างความทุกข์ให้แก่สมาชิกในครอบครัวได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น การวางแผนและเตรียมการล่วงหน้าจะทำให้การบริหารจัดการภายในครอบครัวขับเคลื่อนได้อย่างราบรื่นมากยิ่งขึ้น

1.2 ปัญหาจากภายนอก

ปัญหาที่มีสาเหตุจากบุคคลภายนอกครอบครัว จากครอบครัวที่ศึกษาพบว่าปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน มีดังต่อไปนี้

1) ขาดการยอมรับจากบิดามารดาและเครือญาติ

ผู้ปกครองโดยส่วนใหญ่ยังคงไม่เห็นด้วยกับการเป็นภรรยาคนที่สอง สาม หรือสี่ แม้ว่าในเชิงหลักการศาสนาจะเป็นที่อนุญาตโดยชัดเจน แต่ผู้ปกครองก็ยังกังวลถึงปัญหาที่จะติดตามมาภายหลัง การเห็นภาพความล้มเหลวของครอบครัวลักษณะนี้ปรากฏอยู่บ่อยครั้งในสังคม ทำให้การตัดสินใจแต่งงานกับผู้ที่มีภรรยาอยู่แล้วมีความเสี่ยงต่อการหย่าร้างในอนาคตมากกว่า เมื่อพ่อแม่และเครือญาติขาดการยอมรับจึงทำให้เกิดปัญหาต่อความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิมของฝ่ายหญิง ช่วงเริ่มต้นของหลายคู่จึงเริ่มขึ้นภายใต้สภาวะความกดดัน ท่ามกลางการต่อต้านของพ่อแม่และเครือญาติ การมีเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจนและยืนหยัดบนหลักการศาสนาทำให้พวกเขาสามารถก้าวผ่านอุปสรรคเหล่านั้นได้

นอกจากนี้ การไม่ยอมรับของบรรดาเครือญาติยังเข้ามาในลักษณะของการแทรกแซงเรื่องภายในครอบครัว กรณีที่ร้ายแรงยิ่งกว่าคือการแนะนำให้ทำไสยศาสตร์ซึ่งผิดต่อหลักการของศาสนาอย่างชัดเจน กาลเวลาจะพิสูจน์ให้บรรดาเครือญาติได้เข้าใจและยอมรับการมีชีวิตอยู่อย่างปกติสุขจริงของครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน ในทางตรงข้ามสำหรับครอบครัวที่พ่อแม่หรือเครือญาติสามารถยอมรับกับสภาพได้ ก็จะเป็นกำลังสำคัญในการชี้แนะการใช้ชีวิตครอบครัว ตลอดจนสามารถช่วยเหลือเกื้อหนุนแบ่งเบาภาระที่มีอยู่ได้เป็นอย่างดี

2) ความไม่เข้าใจของกลุ่มเพื่อน

บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญต่อครอบครัว คือ เพื่อนหรือคนรอบข้างที่บรรดาภรรยาติดต่อสัมพันธ์และไปมาหาสู่อยู่ตลอด หากบุคคลรอบข้างดีก็จะเป็นแรงหนุนทั้งด้านการให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจที่ดี แต่หากกลุ่มคนนี้มีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องก็ส่งผลกระทบต่อครอบครัวได้เช่นเดียวกัน การบริหารคนภายในครอบครัวกระทำได้ไม่ยากเท่ากับการบริหารคนรอบข้างภรรยา เนื่องจากคนรอบข้างจะเป็นผู้นำข่าวสารจากข้างนอกมาบอกเล่าแก่ภรรยา ซึ่งบาง

ประเด็นอาจเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนต่อความรู้สึก มีความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในครอบครัว

ผู้นำครอบครัวส่วนใหญ่จึงต้องทำให้ภรรยาเกิดความเชื่อมั่นในสามีตนเองมากกว่า การรับฟังข้อมูลจากครอบครัวข้าง ตลอดจนการรับฟังข้อมูลข่าวสารอย่างมีสติและมีวิจารณญาณ ดังนั้น การที่ภรรยาปฏิบัติหน้าที่ภายในบ้านให้สมบูรณ์ โดยไม่จำเป็นต้องสนใจคำพูดคนอื่น ๆ หรือหลีกเลี่ยงการพบปะเพื่อนฝูงนอกบ้านที่เกินความจำเป็นก็จะช่วยป้องกันการเกิดปัญหาได้ระดับหนึ่ง

3) การได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมจากสังคม

การยื่นหยัดในสิ่งที่ตรงข้ามกับกระแสหลักของสังคมทำให้ครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนถูกวิพากษ์วิจารณ์ ถูกตั้งข้อสังเกต ตลอดจนถูกกดดันจากครอบครัวในหลายรูปแบบ จนทำให้บางประเด็นเกิดเป็นบาดแผลที่อาจส่งผลกระทบต่อจิตใจของคนในครอบครัวได้ง่าย คนในสังคมจึงจำเป็นต้องตระหนักและระมัดระวังในการปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน กล่าวคือ ไม่สมควรพูดกล่าวหรือถามถึงในเรื่องที่เป็นประเด็นละเอียดอ่อนทางความรู้สึก เพราะนอกจากจะส่งผลที่ไม่ดีต่อความสัมพันธ์ส่วนตัวแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อด้านจิตใจต่อผู้ถูกถามอย่างมาก การให้เกียรติกันในเรื่องความรู้สึกถือเป็นมารยาทที่ดีในการอยู่ร่วมกันในสังคม การเรียนรู้ลักษณะการถามในเชิงสร้างสรรค์ การไม่ถามเพื่อความสนุกสนานของตนเอง ตลอดจนไม่ถามในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ใดๆ ก็จะเป็นสิ่งที่ดีกว่า

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าสิ่งที่พวกเขาเรียกร้องจากคนในสังคม ไม่ใช่การสนับสนุนด้านการเงินหรือการแบ่งเบาภาระอันหนักหนาของครอบครัวแต่อย่างใด แต่แค่การให้เกียรติกันและกันในการอยู่ร่วมกันในสังคมก็เป็นสิ่งที่เพียงพอแล้ว

4) สื่อเข้ามามีอิทธิพลต่อความมั่นคงของครอบครัว

ปัจจุบันสื่อสารมวลชนได้เข้ามามีอิทธิพลในครอบครัวมุสลิมเกือบทุกครัวเรือน ผ่านช่องทางที่หลากหลาย อาทิเช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต วิทยู การที่มุสลิมรับชมข่าวสารจากสื่ออย่างขาดวิจารณญาณอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของครอบครัว เนื่องจากเนื้อหาของละครโทรทัศน์ส่วนใหญ่ได้สอดแทรกแนวคิดที่ไม่สอดคล้องกับหลักการศาสนา เช่น การแสดงชีวิตครอบครัวที่แตกแยกอันมีสาเหตุจากปัญหาเมียหลวง-เมียน้อย หรือการคบชู้นอกใจภรรยา การบริโภคสื่อลักษณะดังกล่าวเป็นประจำจะทำให้เกิดการซึมซับและเกิดพฤติกรรม การเลียนแบบ ที่ส่งผลกระทบต่อด้านลบต่อความคิดและความเป็นอยู่ของมุสลิม

นอกจากนี้ เนื้อหาที่ถูกนำเสนอบางประเด็นยังเป็นการปลุกฝังให้คนในสังคมเห็นแต่แง่ลบของครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน การรับรู้ข่าวสารที่ขัดแย้งกับหลักการอิสลามและ

ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ จึงเป็นสิ่งที่สมาชิกในครอบครัวต้องพึงระวัง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบด้านอื่นๆ ติดตามมา

2. เจื่อนใจเชิงบริบทที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคน

เมื่อวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่ศึกษาทำให้พบว่า เจื่อนใจสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนกว่าหนึ่งคน มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคน 2 ระดับหลักคือ ระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ระดับปัจเจกบุคคล

การสร้างครอบครัวที่ประสบความสำเร็จควรเริ่มจากการสร้างฐานความพร้อมในระดับบุคคลก่อนเป็นอันดับแรก อันประกอบด้วย ความพร้อมของผู้นำครอบครัว ความเข้าใจของภรรยา และความเข้าใจของผู้หญิงมุสลิมทั่วไป ดังต่อไปนี้

2.1.1 ผู้นำครอบครัว

จากครอบครัวที่ศึกษา พบว่าคุณสมบัติในเบื้องต้นที่มีความจำเป็นในการปกครองและบริหารจัดการครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน เมื่อพิจารณารอบด้านแล้วอย่างน้อยที่สุดผู้นำครอบครัวควรมีคุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

1) ด้านความรู้ศาสนา ควรมีความเข้าใจถึงคำสอนของศาสนาอิสลามอย่างลึกซึ้งถึงแก่นแท้และยึดถือแนวทางปฏิบัติตามแบบฉบับของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อย่างเคร่งครัด มีความพร้อมในการถ่ายทอดด้านจิตวิญญาณและมีความศรัทธาที่หนักแน่น ตลอดจนมีความความตระหนักในเรื่องการตรวจสอบในวันแห่งการตัดสิน

2) ด้านทักษะการบริหาร เป็นผู้ที่มีความสามารถด้านการบริหารจัดการ มีการวางแผน การประเมินความเสี่ยงของครอบครัวในสถานะต่างๆ มีความเข้าใจบริบทของสังคม ตลอดจนมีไหวพริบในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้อย่างดีเยี่ยม

3) ด้านบุคลิกภาพ มีบุคลิกภาพที่ดีงาม สอดคล้องตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีความอ่อนโยน ปฏิบัติต่อครอบครัวด้วยดี มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้หญิง และที่สำคัญต้องมีความอดทนในระดับที่สูงมาก

ดังนั้น เมื่อการเป็นผู้นำมาพร้อมกับความรับผิดชอบที่ต้องถูกสอบสวน การอนุมัติให้ผู้ชายมีภรรยาหลายคนจึงมิใช่เรื่องของการสนองตันหาอารมณ์เพียงอย่างเดียว แต่กลับเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความสามารถและความพยายามขั้นสูงในการปฏิบัติให้อยู่ภายใต้กรอบเงื่อนไขที่ศาสนากำหนด

2.1.2 การสร้างความเข้าใจแก่ภรรยาคนที่หนึ่ง

ผู้หญิงโดยส่วนใหญ่มักจะไม่นิยมนยอมให้สามีของตนมีภรรยาคนอื่น ๆ นอกจากตนเอง เพราะเป็นเรื่องที่ขัดแย้งกับธรรมชาติทางความรู้สึกของผู้หญิง และจะคิดว่าการมีภรรยาหลายคนอาจทำให้นางต้องสูญเสียสิทธิบางประการที่เคยได้รับจากสามี ดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่ภรรยาคนที่หนึ่งต้องอาศัยความเสียสละและความอดทนในระดับสูง ฉะนั้นผู้ที่มีความคิดจะมีภรรยามากกว่าหนึ่งคนจึงต้องมีการเตรียมการและวางแผนเพื่อสร้างฐานความเข้าใจและการยอมรับที่ดีแก่ภรรยา

ผู้หญิงที่รับได้กับการที่สามีมีภรรยาหลายคนจะมีหลักคิดที่เชื่อฟังและยอมจำนนต่อบทบัญญัติของพระเจ้าอย่างสิ้นเชิง แม้ว่าเป็นการยินยอมที่ขัดแย้งกับความรู้สึกและแฝงไปด้วยความเจ็บปวด แต่นางก็หวังว่าททดสอบนี้จะสามารถยกระดับความศรัทธาของนาง และพระองค์จะตอบแทนความเสียสละของนางด้วยสิ่งที่ดียิ่งกว่า แม้ว่าการตัดสินใจมีภรรยาหลายคนจะมาจากหลากหลายเหตุผล แต่ภรรยา มักคิดไปเองว่า นางมีความบกพร่องประการใดสามีถึงต้องหาบุคคลอื่นมาทำหน้าที่ทดแทน ผู้เป็นสามีจึงต้องพยายามอธิบายให้ภรรยาของตนเข้าใจและเกิดความเชื่อมั่นว่า นางจะยังคงได้รับการเอาใจใส่และการดูแลจากสามีเช่นเดิม

นอกจากนี้ การที่ผู้เป็นสามีให้เกิดภรรยาคนที่หนึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาและการตัดสินใจ เป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวดำเนินไปอย่างราบรื่นต่อไปได้

2.1.3 ความเข้าใจของผู้หญิงมุสลิมในสังคม

หากมีความจำเป็นต้องถึงยุคสมัยของการสร้างรูปแบบครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนจริงแล้ว ความท้าทายอีกประการหนึ่ง คือ การทำให้ผู้หญิงที่ยังไม่ได้รับการแต่งงานนั้น มีคุณสมบัติเหมาะสมแก่การเป็นภรรยาลำดับที่สอง สาม หรือสี่ ผู้หญิงมุสลิมจึงควรได้รับความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องเป้าหมายที่แท้จริงของการแต่งงานในศาสนาอิสลามว่ามีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร การมีวิสัยทัศน์มองเป้าหมายของการมีชีวิตโลกนี้ให้ถึงโลกหน้าจะช่วยให้การตัดสินใจบางอย่างง่ายขึ้น แต่ถึงกระนั้นหากว่าผู้หญิงอยู่ในสถานะที่มีทางเลือกสำหรับการแต่งงาน การเลือกผู้ชายโสดที่มีความพร้อมในเรื่องศาสนาก็เป็นสิ่งที่น่าสนับสนุนให้กระทำมากกว่า

ระบบการศึกษามีอิทธิพลต่อวิถีคิดของผู้หญิงยุคปัจจุบัน ซึ่งผู้หญิงที่มีการศึกษาในระดับสูงก็จะมีคามคาดหวังในคุณสมบัติของคู่ครองที่สูงขึ้นเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุผลที่จำนวนผู้ชายที่มีคุณสมบัติดีมีอัตราส่วนไม่เพียงพอกับจำนวนของผู้หญิง ทำให้ทางเลือกของผู้หญิงที่ดีที่ยัง

ไม่มีครอบครัวและขาดการดูแลเหลือน้อยลง ผู้หญิงจึงอาจต้องปรับวิถีคิดในเรื่องการสร้างครอบครัวให้สอดคล้องกับภาวะวิกฤติและความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยนี้

ดังนั้น ในอนาคตเมื่อถึงสภาวะที่มีความจำเป็นจริงและมีแบบอย่างครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนและบริหารจัดการได้ดีมีประสิทธิภาพเกิดขึ้นให้สังคมได้เห็นแล้ว ก็มีความเป็นไปได้ที่ผู้หญิงมุสลิมจะสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติและเปิดโอกาสให้กับทางเลือกในการสร้างครอบครัวที่เหมาะสมให้กับตนเอง

2.2 ระดับสังคม

สถาบันครอบครัวเป็นหน่วยย่อยหนึ่งในสังคม ครอบครัวจะเข้มแข็งได้จึงต้องอาศัยปัจจัยเกื้อหนุนจากสังคมนอกรอบข้างประกอบ แม้ว่ารูปแบบชีวิตของครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนอาจยังไม่ถูกยอมรับเท่าที่ควร สังคมจึงควรพยายามทำความเข้าใจและเรียนรู้ถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น จากการศึกษาพบว่า เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการในระดับภาพรวมของสังคม มีดังนี้

2.2.1 ความผิดพลาดจากครอบครัวที่บริหารจัดการล้มเหลว

การที่สังคมเคยชินกับภาพความล้มเหลวของครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน ส่งผลให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในวงกว้าง ว่าบทบัญญัติดังกล่าวไม่สามารถเป็นจริงในทางปฏิบัติได้ ซึ่งอันที่จริงแล้วสิ่งที่สังคมควรเรียนรู้คือการศึกษสาเหตุของความล้มเหลว เพื่อนำมาเป็นบทเรียนและหาแนวทางแก้ไข และหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความผิดพลาดลักษณะดังกล่าวซ้ำซ้อนในสังคมมุสลิมต่อไป

สาเหตุประการหนึ่งของความล้มเหลวมาจากการตัดสินใจแต่งงานเพราะความฉีกคะนอง ไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นติดตามมาภายหลัง ขาดความรับผิดชอบ และไม่ได้เข้าใจเงื่อนไขข้อพึงปฏิบัติทางศาสนาอย่างชัดเจน จึงควรมีการสร้างครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการภรรยาหลายคนให้สังคมได้เห็นในเชิงปฏิบัติ เพื่อลดล้างแนวคิดเดิมที่ไม่ถูกต้องออกไป นอกจากนี้ สาเหตุของความล้มเหลวอาจมาจากความไม่เข้าใจของภรรยา อาจเป็นคนที่หนึ่ง หรือสมาชิกคนใหม่ ที่ไม่เข้มแข็งพอในการเผชิญกับบททดสอบของครอบครัว และไม่สามารถรับแรงดันจากสังคมได้

2.2.2 การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่สังคม

ควรมีการนำเสนอความเข้าใจที่ถูกต้องแก่สังคม เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่ที่ประสบกับครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนมาจากปัจจัยภายนอก กล่าวคือ เครือญาติ เพื่อนฝูง คนรอบข้าง ยังไม่ได้มีการยอมรับการมีอยู่ของครอบครัวที่มีภรรยา

หลายคนเท่าที่ควร การให้สังคมได้รับรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องจะช่วยลดปัญหาที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอกครอบครัวได้ในระดับหนึ่งระดับ

ความเข้าใจของมุสลิมในสังคมปัจจุบันบางส่วนยังคงคิดว่าระบบครอบครัวในอิสลามคือ ลักษณะเดียวกันกับระบบ “เมียน้อย-เมียหลวง” ในศาสนาอื่นๆ ซึ่งความเป็นจริงแล้วมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิง เพราะศาสนาอิสลามให้สิทธิแก่ภรรยาทุกคนเท่าเทียมกัน ไม่ว่าคนที่หนึ่งหรือคนที่สี่ก็ควรได้รับการปฏิบัติที่เหมือนกัน การนำหลักคำสอนศาสนาที่ถูกต้องมาเผยแพร่ให้คนในสังคมได้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง เป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหา การนำเสนอผ่านสื่อมุสลิมเป็นช่องทางหนึ่งที่จะเผยแพร่ความรู้ในวงกว้างได้ หรือผ่านรูปแบบการจัดเสวนาอบรม เป็นต้น

อิสลามได้ให้ความสำคัญและสร้างความตระหนักเรื่องการให้ความยุติธรรมแก่ครอบครัว แม้เป็นครอบครัวเดียวที่มีภรรยาคนเดียวก็ยังคงต้องนำหลักความเป็นธรรมนี้มาใช้ในการบริหารครอบครัวเช่นเดียวกัน

2.2.3 ความเหมาะสมของการนำบทบัญญัติเรื่องนี้มาใช้ในปัจจุบัน

สภาพความเป็นจริงของสังคมมุสลิมยุคปัจจุบัน หากเราใช้ความคิดอย่างเป็นกลางในการวิเคราะห์จะพบว่า ปรากฏการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมล้วนมีคำตอบและมีทางออกอยู่ในคำสอนของอิสลาม อิสลามได้เสนอทางเลือกให้กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ด้วยบทบัญญัติที่มีความครอบคลุมเพื่อรักษาไว้ซึ่งคุณธรรมที่ฝังมาไว้ในสังคม แต่บทบัญญัตินี้มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในยุคปัจจุบันแล้วหรือไม่นั้น คงต้องพิจารณาจากความพร้อมของหลายองค์ประกอบ เพราะบทบัญญัติในแต่ละเรื่องของศาสนาย่อมมีเงื่อนไขในการปฏิบัติ และในขณะเดียวกันก็มีบทลงโทษที่รุนแรงสำหรับผู้ปฏิบัติอย่างบกพร่องไม่ครบเงื่อนไข มุสลิมจึงมีความจำเป็นต้องมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวอย่างลึกซึ้งก่อนนำไปสู่การปฏิบัติ

เหตุผลของการตัดสินใจมีภรรยาหลายคนของผู้นำครอบครัวที่ให้สัมภาษณ์ พบว่ามีความแตกต่างกัน คือ 1) เพื่อสะท้อนให้สังคมได้เห็นถึงระบบครอบครัวในอิสลาม 2) เพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านศาสนา 3) เพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านปัจจัยยังชีพ 4) เพื่อสร้างลูกหลานสืบวงศ์ตระกูล

จากการศึกษาผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีประสบการณ์การมีชีวิตครอบครัวที่มีได้หวานชื่น มีความเห็นว่ายังไม่ควรส่งเสริมให้ผู้ชายในยุคนี้ปฏิบัติ ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์ที่อยู่ในสถานะการเป็นภรรยาคนที่สองและสาม มีความเห็นว่าควรส่งเสริมให้ผู้ชายที่มีความสามารถก้าวมารับผิดชอบภารกิจนี้ เพื่อเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้หญิงในสังคม จากสภาพความเสื่อมโทรมของสังคมปัจจุบันส่งผลให้ผู้ชายมีความเสี่ยงในการกระทำบาปใหญ่มากยิ่งขึ้น ดังกล่าวเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่

แสดงถึงความกล้าหาญของบทบัญญัติศาสนาอิสลามที่นำเสนอทางออกในการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับธรรมชาติความต้องการของมนุษย์อย่างที่สุด

ดังนั้น การที่จะส่งเสริมให้ผู้ชายยุคปัจจุบันมีภรรยามากกว่าหนึ่งคนควรมีกระบวนการหรือขั้นตอนบางอย่างเพื่อตรวจสอบความพร้อมของผู้ชาย เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในระดับหนึ่งว่าผู้นำครอบครัวมีความสามารถในการบริหารจัดการตลอดจนมีปัจจัยต่างๆ ที่สามารถให้การเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวได้ เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดปัญหาอื่นๆ ติดตามมาภายหลังได้

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาการบริหารจัดการในครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนใน อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยการวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ จากผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

5.2.1 ด้านการบริหารจัดการครอบครัว

1) การให้ความยุติธรรม

การให้ความยุติธรรมในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ในเชิงปฏิบัติแล้วมีความเข้มงวดแตกต่างกันตามบริบทของครอบครัว ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำครอบครัวและความพร้อมของปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Omar M. Khasawneh, Andul Hakeem Yacin Hijazi and Nassmat Hasan Salman. (n.d.: Abstract) ที่พบว่า ภรรยาส่วนใหญ่มีความเห็นว่า แม้สามีของตนจะมีภรรยาหลายคนแต่ชีวิตครอบครัวของพวกเขาก็มีความสุขสบายดีเพราะผู้เป็นสามีสามารถให้การอุปการะด้านการเงินและให้ความเป็นธรรมแก่ภรรยาทุกคนได้อย่างเท่าเทียม” ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การให้ความเป็นธรรมในด้านปัจจัยยังชีพต้องอาศัยความพร้อมด้านเศรษฐกิจของครอบครัวประกอบ ในครอบครัวที่สภาพทางการเงินขาดความคล่องตัวผู้เป็นภรรยาจะรับผิดชอบการแสวงหาปัจจัยยังชีพนอกบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระทางการเงินของครอบครัว ผู้นำครอบครัวส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเรื่อง การให้ความยุติธรรมเป็นหลักเกณฑ์ที่ศาสนากำหนดไว้เพื่อไม่ให้ผู้หญิงเกิดการเสียเปรียบจากการถูกกดขี่ แต่หากสามารถพูดคุยให้ภรรยาอมรับสภาพและเงื่อนไขต่างๆ ของครอบครัวได้ ก็ไม่ถือว่าเป็นความผิดแต่ประการใด อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความเห็นว่า การให้ความยุติธรรมแก่ภรรยาและบุตรก็ยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่กำหนดโดยบทบัญญัติศาสนา ดังที่ได้ปรากฏคำเตือนจากท่านเราะสูล ﷺ ว่า

((من كانت له امرأتان يميل لإحدهما على الأخرى جاء يوم القيامة وأحد
شقيه ساقطاً))¹

ความว่า บุคคลใดที่มีภรรยาสองคนและเอนเอียงเข้าหาภรรยาคนหนึ่ง(อย่าง
ไม่เหมาะสม) ในวันแห่งการพิพากษาเขาจะมาโดยมีร่างกายครึ่งหนึ่งหลุด
ไป

โดยการให้ความยุติธรรมแก่บรรดาภรรยาจะมีความหมายที่ครอบคลุมถึงการให้
ตามความเหมาะสมและความจำเป็นของแต่ละคน บ้านที่มีสมาชิกจำนวนมากก็ควรได้รับ
ปัจจัยยังชีพในปริมาณที่มากกว่า แต่ถึงกระนั้นการแบ่งปันในด้านความรู้สึกผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ก็
ยอมรับว่าไม่สามารถให้ความรักอย่างเท่าเทียมได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Dhinar
Kamesworo (2011: Abstract) ที่พบว่า “การให้ความยุติธรรมที่กล่าวถึงนั่นคือการให้ความเป็น
ธรรมในด้านปัจจัยยังชีพเป็นหลัก ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถควบคุมได้ มิใช่ด้านความรู้สึกหรือด้านการ
ให้ความรักเพราะเป็นสิ่งที่ควบคุมได้ยาก” ซึ่งในเรื่องนี้แม้แต่ท่านเราะสูล ﷺ ก็ได้เคยวอนขอ
ต่ออัลลอฮ์ ﷻ ในสิ่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของตนไว้ว่า

((اللَّهُمَّ هَذَا قَسْمِي فِيمَا أَمْلِكُ فَلَا تُلْمَنِي فِيمَا تَمْلِكُ وَلَا أَمْلِكُ))²

ความว่า โอ้อัลลอฮ์ นี่คือการแบ่งของข้าพระองค์ในสิ่งที่ข้าพระองค์มีอยู่
ดังนั้นโปรดอย่าได้ตำหนิข้าพระองค์เลย ในการแบ่ง(ความรักใคร่) ซึ่งมีแต่
พระองค์เท่านั้นที่สามารถควบคุมได้

และดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ
الْمِيلِ فَتَدْرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا
رَحِيمًا﴾

النساء : 129

¹ หะดีษบันทึกโดย Abu Dawūd หะดีษหมายเลข 2128

² หะดีษบันทึกโดย al-Tirmidhiy หะดีษหมายเลข 1394, Abu Dawūd: 2136

ความว่า และพวกเขาไม่สามารถที่จะให้ความยุติธรรมในระหว่างบรรดาหญิง (บรรดาภรรยา) ได้เลย และแม้ว่าพวกเขาจะมีความปรารถนาอันแรงกล้าก็ตาม ดังนั้นพวกเขาจงอย่าเอียงไปหมด³ แล้วพวกเขาก็จะปล่อยให้บรรดานาง (ที่ถูกทอดทิ้ง) นั้นประหนึ่งผู้ที่ถูกแขวนไว้⁴ และหากพวกเขาประนีประนอมกัน และมีความยำเกรงแล้ว แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภัยโทษ ผู้ทรงเมตตาเสมอ

(อัน-นีสอาฮ์ :129)

ผู้นำครอบครัวส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการแบ่งเวลาให้เกิดความเท่าเทียมกันมากที่สุด ในครอบครัวที่มีข้อจำกัดบางประการ เช่น ระยะเวลาไกล หรือขาดส่นด้านการเงิน ก็มีการปฏิบัติที่ยืดหยุ่นโดยเน้นให้เกิดความพึงพอใจแก่ทุกฝ่าย กรณีที่ที่พักอาศัยของบรรดาภรรยาไม่ได้อยู่ห่างกันมากก็จะแบ่งแบบสลับวันหรือแบบคืนวันคืน แต่หากที่พักอาศัยอยู่ห่างไกลกันก็จะพูดคุยตกลงกันตามความเหมาะสมโดยยึดความสามารถของผู้เป็นสามีเป็นหลัก

กรณีที่สามีต้องมีการเดินทาง โดยส่วนใหญ่แล้วบรรดาภรรยาจะไม่ได้ติดตามไปด้วยเนื่องจากภรรยาติดภาระการดูแลบุตรที่ส่วนใหญ่อยู่ในวัยเรียน แต่ในครอบครัวที่ภรรยาสามารถร่วมเดินทางด้วยก็จะจัดเวรแบบสลับกันไป ดังที่ผู้ให้ข้อมูล (ริฎวาน, 2555) กล่าวว่า“เวลาเดินทางไม่ค่อยได้ติดตามครับ เพราะติดภาระเรื่องลูกๆ ด้วย ส่วนมากผมก็ไปกับทีมที่ทำงาน” และสอดคล้องกับที่ผู้ให้ข้อมูล (กัสมา, 2556) กล่าวว่า “การใช้เวลาอยู่ด้วยกันจะพยายามแบ่งให้เท่ากัน เช่น การพาไปเที่ยว เรื่องนี้ต้องให้เท่ากัน ถ้าพาทีละคนทีหนึ่งไปเที่ยว พอครั้งหน้าก็ต้องพาคนที่สองไป...”

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าในครอบครัวที่มีภรรยามากกว่าหนึ่งคนนั้น บรรดาภรรยาต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละและเข้าใจถึงข้อจำกัดด้านต่างๆ ของครอบครัวอย่างมาก เพราะสภาพความเป็นจริงแล้วมีความเป็นไปได้ยากมากที่ผู้เป็นสามีจะจัดแบ่งเวลาให้ทุกคนได้รับอย่างเท่าเทียมกันจริง การที่ภรรยาเข้าใจถึงหลักความจำเป็นและไม่เรียกร้องในสิ่งที่เกินกว่าความสามารถของสามีจะช่วยให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมากยิ่งขึ้น การสละสิทธิด้านเวลาให้แก่ภรรยาคนอื่นๆ ก็เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ตามหลักการ ดังที่ปรากฏหลักฐานที่ท่านหญิงเซาเดะฮ์ رضي الله عنها ซึ่งเป็นภรรยาคนหนึ่งของท่านนบี ﷺ นางได้ขอลิขิตในเวลากลางวันให้แก่ท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها ภรรยาอีกคนของ

³ อย่าได้ทุ่มเทความรักให้แก่คนใดคนหนึ่งจนหมดหัวใจ หรือหลงจนขาดสติ แล้วทอดทิ้งอีกคนหนึ่งไว้โดยไม่เอาใจใส่ดูแล

⁴ จะอยู่ในฐานะภรรยาที่ไม่แข็ง จะเป็นผู้ถูกหย่าก็ไม่ใช่

ท่าน ดังนั้นท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงได้เพิ่มเวลาซึ่งเดิมเป็นของท่านหญิงเซาะเดะฮ์ ﷺ ให้แก่ท่านหญิงอาอิชะฮ์ ﷺ ดังที่มีรายงานว่า

((... وَ لَقَدْ قَالَتْ سَوْدَةُ بِنْتُ زَمْعَةَ حِينَ أُسِّنَتْ وَفَرِقَتْ أَنْ يُفَارِقَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَا رَسُولَ اللَّهِ يَوْمِي لِعَائِشَةَ. فَقَبِلَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ))⁵

ความว่า เมื่อท่านหญิงเซาะเดะฮ์ บินติ ซัมอะฮ์ ได้แก่ขราลงและเกรงว่าท่านศาสนทูตของอัลลอฮ์อาจจะหย่าขาดจากนาง นางจึงกล่าวว่า “โอ้ท่านศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ ดิฉันขอยกเวลากลางวันของดิฉันให้แก่อายิชะฮ์” และท่านนบี ﷺ ก็ยอมรับข้อเสนอดังกล่าว

การให้ค่าเลี้ยงดูเพื่อให้ภรรยาใช้จ่ายสำหรับการครองชีพ ซึ่งรวมไปถึงค่าอาหาร เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย และค่าใช้จ่ายอื่นๆ โดยส่วนที่เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว ภรรยาทุกคนจะได้รับค่าเลี้ยงดูเท่ากัน แต่ส่วนที่เป็นของบุตรจะอยู่ในความรับผิดชอบของผู้เป็นสามี ซึ่งจะจัดสรรให้แตกต่างกันตามความจำเป็นของบุตรแต่ละคน ซึ่งสามีอาจมอบค่าใช้จ่ายส่วนนี้ให้ภรรยาเป็นผู้บริหารในการดูแลบุตร ในคัมภีร์อัลกุรอานได้เน้นย้ำถึงบทบาทหน้าที่ดังกล่าว ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ...﴾⁶

النساء: 34

ความว่า บรรดาชายนั้น คือผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองเลี้ยงดูบรรดาหญิง(บรรดาภรรยา) เนื่องด้วยการที่อัลลอฮ์ ได้ทรงให้บางคนของพวกเขาเหนือกว่าอีกบางคน⁶ และด้วยการที่พวกเขาได้จ่ายไปจากทรัพย์สินของพวกเขา⁷

(อัน-นีสอาอ์: 34)

⁵ หะดีษบันทึกโดย Abu Dawūd หะดีษหมายเลข 2137

⁶ ให้ชายมีร่างกายกำยำ แข็งแรง และมีความกล้าหาญเหนือกว่าหญิง จึงเป็นผู้มีหน้าที่ทำการปกครองและเลี้ยงดูหญิง

⁷ จ่ายทรัพย์สินของเขาในการเลี้ยงดูภรรยา

การที่สามีใช้ความพยายามในการทำงานเพื่อหาแสงหาปัจจัยยังชีพให้เพียงพอต่อการอุปการะเลี้ยงดูให้แก่บรรดาภรรยาและบุตร มิใช่การปฏิบัติตามหน้าที่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นความดีงามที่จะได้รับการตอบแทนจากอัลลอฮฺ ﷻ เช่นเดียวกัน ดังที่ท่านเราะฮูฎ ﷺ ได้กล่าวว่า

((وَإِنَّكَ لَن تَنفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أَجْرَتْ حَتَّىٰ مَا تَجْعَلُ فِي فِي
 8 ((مَرَاتِكَ))

ความว่า และแท้จริง ท่านมิได้ใช้จ่ายสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไปโดยที่ท่านหวังเป็นการจ่ายในหนทางของอัลลอฮฺ เว้นแต่ท่านจะได้รับผลตอบแทน แม้ว่าเป็นสิ่งที่ท่านได้จ่ายไปเกี่ยวกับเรื่องปากท้องของภรรยาท่านก็ตาม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการมอบสิทธิอื่นๆ แก่บรรดาภรรยาในครอบครัวที่มีภรรยา มากกว่าหนึ่งคน เป็นสิ่งที่ผู้เป็นสามีจำเป็นต้องให้ความตระหนัก เพราะโดยธรรมชาติของผู้หญิงก็ยังคงมีความต้องการพื้นฐานดังเช่นผู้หญิงที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวทั่วไป ผู้นำครอบครัวจำเป็นต้องเกรงกลัวอัลลอฮฺ ﷻ ในการปฏิบัติหน้าที่ต่อครอบครัว ทั้งในเรื่องการให้ความเป็นธรรมแก่บรรดาภรรยา และการมอบสิทธิที่บรรดาภรรยาพึงได้รับอย่างเหมาะสมตามตามหลักศาสนาที่กำหนด ดังที่ท่านเราะฮูฎ ﷻ ได้กล่าวเตือนสาคับแก่บรรดาสามีว่า

((اتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ))⁹

ความว่า ท่านจงเกรงกลัวอัลลอฮฺ(ในการปฏิบัติหน้าที่) ต่อบรรดาสตรี

สิทธิขั้นพื้นฐานที่บรรดาภรรยาควรได้รับอย่างเท่าเทียมกัน ได้แก่ การให้ค่าเลี้ยงดู การแบ่งเวลา และอื่นๆ ตามความจำเป็นของแต่ละคน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Sarimah Binti Said (2003: 50) ที่ค้นพบว่า “สำหรับครอบครัวที่สามีมีภรรยาหลายคนนั้น ภรรยาทุกคนต้องได้รับสิทธิในทุกอย่างเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นการอุปการะเลี้ยงดูและอื่นๆ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าเป็นภรรยาคนแรกหรือภรรยาคนที่เท่าไร กล่าวคือ ภรรยาทุกคนต้องได้รับสิทธิที่เหมือนกันและสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Raihanah Haji Abdullah (1997: 180) ที่พบว่า “ผู้นำครอบครัวมีหน้าที่ต้องบริหารจัดการครอบครัวและมอบสิทธิที่สมาชิกทุกคนพึงได้รับอย่างเหมาะสมและ

⁸ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhāriy หะดีษหมายเลข 1295, Muslim :1628

⁹ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhāriy หะดีษหมายเลข 5186, Muslim :1468, Abū Dāwūd:1905

สอดคล้องตามหลักการของอิสลาม เพื่อให้เกิดความมั่นคงและความสงบสุขในสถาบันครอบครัวให้มากที่สุด”

เรื่องการมอบสิทธิที่ภรรยาพึงได้รับ ได้มีรายงานว่า มีชายคนหนึ่งได้เข้าไปพบท่านเราะฮูต رضي الله عنه แล้วถามว่า อะไรคือสิทธิที่ภรรยาควรได้รับจากผู้เป็นสามี ท่านเราะฮูต رضي الله عنه จึงได้กล่าวว่า

((يطعمها إذا طعم وأن يكسوها إذا اكتسى ولا يضرب الوجه ولا يقبح ولا يهجر إلا في البيت))¹⁰

ความว่า สามีต้องให้อาหารแก่ภรรยา เมื่อเขาได้รับอาหาร และสามีจะต้องให้เครื่องนุ่งห่มแก่นาง เมื่อเขาเองมีเครื่องนุ่งห่มสวมใส่ และอย่าตบหน้านาง และอย่าพูดจาหยาบคาย และอย่าหลบหน้านาง นอกเสียจากอยู่ในบ้านเท่านั้น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า จากครอบครัวที่ศึกษาโดยรวมแล้วบรรดาภรรยามีความพึงพอใจในสิทธิที่ตนได้รับจากสามี เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความรู้ศาสนาจึงมีหลักคิดการใช้ชีวิตแบบพอเพียงและไม่เรียกร้องในสิ่งที่เกินความจำเป็น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อาหมัด อัลฟารีดี (2547: บทคัดย่อ) ที่พบว่า “ความซื่อมั่นในหลักการอิสลามของกลุ่มสมรสในจังหวัดปัตตานี อยู่ในระดับสูง มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของภริยาตามกฎหมายอิสลามอยู่ในระดับปานกลาง การได้มาซึ่งสิทธิของภรรยาตามกฎหมายอิสลามซึ่งประกอบด้วยการได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู การปฏิบัติ การแนะนำสั่งสอนจากสามี และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมนอกครัวเรือนอยู่ในระดับปานกลาง”

โดยสรุป จึงกล่าวได้ว่าหลักสำคัญในการบริหารจัดการครอบครัวให้เกิดความยุติธรรมนั้น ต้องยึดแนวทางการปฏิบัติตามคำสอนศาสนาอิสลามและตามแบบฉบับที่ท่านนบีมุฮัมมัด رضي الله عنه ได้กระทำไว้เป็นแบบอย่าง การให้ความยุติธรรมแก่บรรดาภรรยาไม่ใช่สิ่งที่จะปฏิบัติได้โดยง่าย แม้ศาสนาจะระบุว่าภรรยาดีกว่าหนึ่งคนเป็นสิทธิของผู้ชายทุกคน แต่มิใช่ว่าผู้ชายทุกคนจะมีความสามารถในการให้ความยุติธรรมดังกล่าวได้

¹⁰ หนังสือนั่นที่กโดย Ibn Mājah หนังสือนั้นหมายเลข 1850

2) การสร้างสัมพันธ์ภายในครอบครัว

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้ที่จะเป็นสื่อกลางที่ดีที่สุดในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีภรรยามากกว่าหนึ่งคน คือ ผู้เป็นสามี หากสามีปฏิบัติต่อภรรยาด้วยดี ให้ภรรยาได้รับความพึงพอใจทั้งในด้านกายภาพและจิตใจ มีส่วนสำคัญให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวดำเนินไปอย่างดีด้วย ศาสนาอิสลามได้ให้ความสำคัญกับการสร้างสัมพันธ์ภายในครอบครัว ดังที่ท่านรอท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

«...خيركم خيركم لأهله وانا خيركم لأهلي»¹¹

ความว่า “ผู้ที่ดีที่สุดในหมู่พวกท่าน คือ ผู้ที่ปฏิบัติต่อครอบครัวของเขาอย่างดีที่สุด และฉันเป็นผู้ที่ปฏิบัติดีที่สุดต่อครอบครัวของฉัน”

การจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ภรรยาอาจต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบรรดาภรรยาประกอบ กล่าวคือ การพักอาศัยอยู่บ้านเดียวกันหรือใกล้เคียงกันจะทำให้เกิดการกระทบกระทั่งด้านความรู้สึกได้ง่ายกว่าการแยกห้องอยู่คนละที่ สอดคล้องกับที่ผู้ให้ข้อมูล (กัสม่า, 2556) กล่าวว่า “เราเลือกที่จะอยู่ห่างๆ กันก็เพราะไม่อยากให้มีเรื่องผิดใจกัน สามีกลัวว่าจะเกิดปัญหาเลยตัดไฟตั้งแต่ต้นลม ในเมื่ออยู่อย่างนี้เราสบายใจกว่าที่อยู่อย่างนี้ดีกว่า” แต่ทั้งนี้ก็ต้องพิจารณาถึงความสามารถของผู้เป็นสามีเช่นเดียวกัน

ท่านเราะสูล ﷺ ท่านมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบมากมาย แต่ท่านก็ไม่ละเลยต่อการเอาใจใส่บรรดาภรรยาของท่าน ท่านปฏิบัติต่อภรรยาด้วยความสุภาพอ่อนโยน เรียกชื่อพวกนางในชื่อที่พวกนางชอบ ดังที่มีหะดีษเล่าจากอนัส บิน มาลิก رضي الله عنه ว่า

«أتى النبي صلى الله عليه وسلم على بعض نسائه ومعهن أم سليم فقال :

ويحك يا أنجشة رويدك سوقك بالقوارير»¹²

ความว่า ท่านนบี ﷺ ได้มาหาภรรยาบางคนของท่าน และในบรรดาภรณานั้นอุมมุสลุยกุม ท่านจึงได้กล่าวว่า โอ้อันญะชะฮะฮ์ จงปฏิบัติอย่างสุภาพต่อบรรดาผู้ที่มีความอ่อนโยน

¹¹ หะดีษบันทึกโดย Muslim หะดีษหมายเลข 300

¹² หะดีษบันทึกโดย al-Bukhāriy หะดีษหมายเลข 5797

ท่านจะรักษาความสัมพันธ์กับภรรยาให้ได้อยู่เสมอ โดยการแวะเวียนเพื่อพบปะ และถามไถ่ทุกข์สุขบรรดาภรรยาทุกคนของท่านอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดความรักความผูกพันระหว่างกัน ดังที่มีรายงานจากอนัส บิน มาลิก رضي الله عنه ได้เล่าว่า

((كَانَ لِلنَّبِيِّ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- تِسْعُ نِسْوَةٍ فَكَانَ إِذَا قَسَمَ بَيْنَهُنَّ لَا يَنْتَهِي إِلَى الْمَرْأَةِ الْأُولَى إِلَّا فِي تِسْعٍ فَكُنَّ يَجْتَمِعْنَ كُلَّ لَيْلَةٍ فِي بَيْتِ النَّبِيِّ يَا تَيْبَهَا))¹³

ความว่า ท่านนบี ﷺ มีภรรยาอยู่เก้าคน การแบ่งเวรของท่านระหว่างพวกนาง ท่านจะไม่ถึงเวรของภรรยาคนแรกจนกว่าจะเรียงลำดับครบทั้งเก้าคน ดังนั้นในทุกๆ คืนบรรดาภรรยาจะมารวมตัวกัน ณ บ้านที่ท่านอยู่

การทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างสมาชิกในบ้าน อาจไม่จำเป็นต้องเป็นลักษณะกิจกรรมที่พิเศษแต่อย่างใด แต่การช่วยเหลือกันทำงานบ้านก็เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาและบุตรได้เช่นเดียวกัน ดังที่ปรากฏว่า ท่านนบี ﷺ จะช่วยเหลือภาระงานในบ้านภรรยาของท่าน ดังที่ได้มีหะดีษรายงานว่า

((سَأَلَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ فِي الْبَيْتِ؟ قَالَتْ كَانَ يَكُونُ فِي مَهْنَةٍ أَهْلُهُ فَإِذَا سَمِعَ الْأَذَانَ خَرَجَ))¹⁴

ความว่า ฉันได้ถามท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها ว่าท่านนบี ﷺ ได้ทำอะไรในบ้านของท่านบ้าง นางได้ตอบว่า ท่านได้ช่วยเหลืองานของครอบครัวของท่าน แล้วเมื่อได้ยินเสียงอาซานแล้วท่านก็ออกไปละหมาด

กิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติร่วมกันที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การละหมาดร่วมกัน เพราะนอกจากเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันแล้ว ยังเป็นสิ่งที่จะทำให้ครอบครัวได้รับความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังที่ได้ปรากฏว่าท่านนบี ﷺ ได้ปลุกภรรยาของท่านขึ้นมาละหมาดในยามค่ำคืน

((عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ فَإِذَا أُوتِرَ قَالَ « قَوْمِي فَأُوتِرِي يَا عَائِشَةُ »))

¹³ หะดีษบันทึกโดย Muslim หะดีษหมายเลข 3701

¹⁴ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhāriy หะดีษหมายเลข 5048

ความว่า ท่านหญิงอาอิชะฮฺ رضي الله عنها กล่าวไว้ว่า ท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه ละหมาดในยามค่ำคืน และเมื่อท่านจะทำละหมาดวิตร ท่านก็จะกล่าวขึ้นว่า โอ้อาอิชะฮฺ จงลุกขึ้น! และจงทำละหมาดวิตรเถิด

โดยสรุป การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่ง การมีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกันและยึดถือหลักคำสอนศาสนาในการอยู่ร่วมกัน จะทำให้ชีวิตครอบครัวดำเนินอย่างสงบราบรื่นได้

3) การถ่ายทอดความรู้ศาสนา

ภรรยาที่มีสิทธิที่จะได้รับการแนะนำและการชี้แนะจากผู้เป็นสามี การที่ภรรยาที่มีความรู้ศาสนาจะทำให้บังเกิดความศรัทธาและยอมจำนนต่อคำสั่งใช้ของศาสนา ตลอดจนเชื่อฟังผู้เป็นสามีได้ง่ายดายมากยิ่งขึ้น ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿... إِنَّمَا نَحْنِيَّ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ﴾

28: فاطر

ความว่า แท้จริงบรรดาผู้ที่มีความรู้จากปวงบ่าวของพระองค์เท่านั้นที่เกรงกลัวอัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์ นั้นเป็นผู้ทรงอำนาจ ผู้ทรงอภัยเสมอ

(ฟาฏีร : 28)

การได้ทราบถึงผลตอบแทนที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเตรียมไว้สำหรับผู้ที่เชื่อฟังและปรนนิบัติสามีด้วยดีจะทำให้บังปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาอย่างมีคุณค่าและมีกำลังใจมากยิ่งขึ้น ดังที่ท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه ได้กล่าวว่

((إِذَا صَلَّتِ الْمَرْأَةُ حَمْسَهَا وَصَامَتْ شَهْرَهَا وَحَفِظَتْ فَرْجَهَا وَأَطَاعَتْ زَوْجَهَا قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الْجَنَّةَ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شِئْتَ¹⁵))

ความว่า เมื่อสตรีได้ละหมาดครบห้าเวลา ถือศีลอดในเดือนรอมะฎอน รักษาอวัยวะเพศของนาง(ห่างไกลจากการผิดประเวณี) และเชื่อฟังสามีของนาง นางจะถูกกล่าวว่ จงเข้าสวรรค์ทางประตูใดก็ได้ที่เธอต้องการ

¹⁵ หะดีษบันทึกโดย Ahmad หะดีษหมายเลข 1661 (หะดีษหะสัน)

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การให้ภรรยาและบุตรได้อยู่ในบรรยากาศที่จะได้รับความรู้ ศาสนาอยู่ตลอดเวลาเป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้เกิดความสงบขึ้นในครอบครัว เพราะคำสอนศาสนาจะ มุ่งสอนให้มนุษย์ทุกคนปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีมีคุณธรรม มีหลักคิดที่ดี มีความเป็นพี่น้อง ไม่อิจฉาริษยา ไม่โกรธ เป็นต้น หากภรรยาได้รับฟังคำสอนศาสนาผ่านวิธีการต่างๆ อยู่เป็นประจำก็จะเกิดการซึม ซับและค่อยๆ ปฏิบัติตามคำสอนเหล่านั้นได้อย่างง่าย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อาหมัด อัลฟารี ดีย์ (2538: บทคัดย่อ) ที่พบว่า ความเข้าใจในการปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาในจังหวัดปัตตานี ตามหลัก กฎหมายอิสลามประกอบด้วย การเชื่อฟังและปรนนิบัติสามี การดูแลรักษาทรัพย์สินของสามี และ การดูแลอบรมบุตร มีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง

ในทางตรงข้ามหากบรรดาภรรยาและบุตรเคยชินกับการบริโภคข่าวสารที่ไม่เกิด ประโยชน์ เช่น ดูละครโทรทัศน์ หรือฟังเพลงที่ไม่สร้างสรรค์ ซึ่งสื่อเหล่านี้ได้สอดแทรกสาระที่ผิด หลักศีลธรรมของศาสนาอยู่อย่างมากมาย เช่น การแก่งแย่งเพื่อเอาชนะ การแต่งตัวอวดโฉม การ นินทาใส่ร้าย และอื่นๆ เมื่อภรรยาและบุตรบริโภคสื่อที่ผิดเช่นนี้เป็นประจำก็จะเกิดการซึมซับและ ปฏิบัติตามได้ สอดคล้องกับที่ผู้ให้ข้อมูล (กัสม่า, 2556) กล่าวว่า “สิ่งแวดล้อมสังคมไทยที่เราอยู่ก็มี อิทธิพลต่อความคิดมาก เขาจะได้รับความคิดผิดๆ มาจากสื่อละคร ทีวี ชีวิตครอบครัวในสังคมทั่วไป ยังไม่ใช่แบบอิสลาม พอถูกสื่อครอบงำมากๆ ก็ทำให้หลักการในแบบอิสลามถูกกลืนไปด้วย” และ สอดคล้องกับที่ผู้ให้ข้อมูล (ซุลกิฟลี, 2555) อีกท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ผู้หญิงชอบใช้คำพูดที่มาจาก ละครทีวี ผู้หญิงที่ชอบดูละครและก็มีมักจะติดคำพูดในละครมา และก็เอามาใช้กับชีวิตจริง นั่นมัน ละครหลอกคน แต่นั่นมันชีวิตจริง เอามาใช้เหมือนกันไม่ได้”

การที่ภรรยามีมิตรสหายที่ดีที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ ก็ส่งผลให้ภรรยามี ทักษะคติในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามหลักการศาสนาได้ง่ายดายขึ้น ซึ่งหากผู้เป็นสามีพบว่า พฤติกรรมที่ไม่ดีของภรรยาเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลจากเพื่อนหรือคนรอบข้างภรรยา ผู้เป็นสามีควร ชี้แนะและให้การตักเตือนที่เหมาะสม สอดคล้องดังที่ผู้ให้ข้อมูล (ฟาติหะฮฺ, 2556) กล่าวว่า “... ภรรยาคนที่หนึ่งเขาก็จะไปบ้านเพื่อนเขา ไปคุยปรึกษา ก็เป็นคนที่เขาคิดว่าจะให้คำปรึกษาที่ดีได้ แต่พอคุยเสร็จกลับมาบ้านกลับเป็นเรื่องอื่น คือ สิ่งที่เพื่อนพูดให้ฟังและให้คำแนะนำมาซึ่งทำให้ต้อง เกรียดหนักกว่าเดิม จนสามีต้องสั่งห้ามเลยว่าบ้านนั้นห้ามไปเลย ถ้าไปเพื่อที่จะคุยเรื่องนี้ห้ามไป” การปรับปรุงพฤติกรรมของภรณานั้นผู้เป็นสามีมีหน้าที่ในการพยายามให้ความรู้ ให้การตักเตือน และอบรมสั่งสอนด้วยวิธีการที่ดี ส่วนผลสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงนั้นมาจากทางนำและความ ช่วยเหลือของอัลลอฮ์ ﷻ ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿... وَأَصْلَحْنَا لَهُ رَوْحَهُ﴾

90: الانبياء

ความว่า และเราได้ปรับปรุงแก้ไขภริยาของเขาให้เป็นปกติแก่เขา

(อัลอันบิยาอ: 90)

ผู้นำครอบครัวมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า จำเป็นต้องนำหลักคำสอนศาสนา มาเป็นตัวขับเคลื่อนหลักเมื่อประสบปัญหาอุปสรรคต่างๆ ก็จำเป็นต้องใช้คำสอนศาสนาใช้ในการแก้ไขและเยียวยา โดยธรรมชาติของผู้หญิงมีความอ่อนโยนและพร้อมที่จะเชื่อฟัง แต่ถึงกระนั้นผู้เป็นสามีก็ควรมีศิลปะการถ่ายทอดที่เหมาะสมกับภรรยาแต่ละคน

การปลูกฝังเรื่องศาสนาให้แก่บุตรในบริบทครอบครัวที่ศึกษาโดยส่วนใหญ่จะเป็น บทบาทหน้าที่ของผู้เป็นมารดาที่คอยสอดแทรกคำสอนต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ผู้เป็นบิดาจะทำหน้าที่เป็นกำลังเสริมในสิ่งที่ต้องอาศัยความเข้มงวดหรือเด็ดขาดหรือการลงโทษ ดังที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้สอนให้ผู้เป็นบิดามารดาเข้มงวดในเรื่องการฝึกฝนให้ลูกละหมาดตั้งแต่วัยเด็ก ดังที่กล่าวไว้ว่า

16 ((مُرُوا الصَّبِيَّ بِالصَّلَاةِ إِذَا بَلَغَ سَبْعَ سِنِينَ وَإِذَا بَلَغَ عَشْرَ سِنِينَ فَاصْرُبُوهُ عَلَيْهَا))

ความว่า ท่านทั้งหลายจงสอนลูก(ทั้งชายและหญิง) ให้ทำการละหมาด เมื่อพวกเขา มีอายุครบ 7 ขวบ และหากพวกเขาอายุ 10 ขวบแล้วไม่ละหมาด ท่านก็จง ฆะมึนตีพวกเขา

การสร้างให้ครอบครัวเกิดบรรยากาศของการตักเตือนกันด้วยความสุภาพและนุ่มนวลจะทำให้ครอบครัวมีวิถีชีวิตที่อยู่ในแนวทางศาสนาอย่างมั่นคงมากยิ่งขึ้น

4) การอบรมเลี้ยงดูบุตร

บทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตรในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนจะเป็นหน้าที่ของภรรยาเป็นหลัก โดยผู้เป็นสามีจะทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษา ควบคุมดูแลและวางแผนในภาพรวมตลอดจนช่วยแก้ปัญหาในภาวะต่างๆ อิสลามได้ตระหนักถึงบทบาทของผู้นำครอบครัวในการรับผิดชอบผู้อยู่ภายใต้การปกครองของตน นั่นคือภรรยาและบุตร ท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวว่า

¹⁶ ฆะดีษบันทึกโดย Abū Dāwūd ฆะดีษหมายเลข 494

17((...والرجل راع على اهل بيته))

ความว่า และผู้ชาย(ผู้เป็นสามี) เป็นผู้ปกครองซึ่งต้องรับผิดชอบต่อสมาชิก
ภายในบ้านของเขา

เด็กที่เติบโตมาในครอบครัวลักษณะนี้ไม่ได้มีพัฒนาการที่แตกต่างจากเด็กใน
ครอบครัวที่มีภรรยาคนเดียวแต่อย่างใด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ S. Elbesdour, William
Bart and Joel Hektner (2007: 213-230) ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบสุขภาพจิตของเด็กที่เติบโตมาใน
ครอบครัวที่มีภรรยาคนเดียวและครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน ซึ่งพบว่า “ระดับสุขภาพจิตของเด็ก
ทั้งสองกลุ่มไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้พิจารณาในด้านวัฒนธรรมและ
พัฒนาการด้านต่างๆ”

ผู้นำครอบครัวส่วนใหญ่จึงบริหารจัดการเวลาครอบครัวที่มีอยู่นั้นอย่างมี
ประสิทธิภาพ การใช้เวลาที่มีอยู่ในการพูดคุยและทำกิจกรรมในครอบครัวร่วมกัน จะก่อให้เกิด
ความรักและความอบอุ่น ไม่ก่อให้เกิดช่องว่างแต่อย่างใด สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Ridiyafisha
Anastri (n.d : Abstract) พบว่า “แม้ว่าเด็กวัยรุ่นในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะรับไม่ได้กับการที่บิดา
ไปมีภรรยาใหม่ แต่การยอมรับในตนเองของวัยรุ่นกลุ่มนี้ก็อยู่ในระดับที่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง
อยู่ในระดับที่ดี และสามารถปฏิบัติสัมพันธ์กับสังคมรอบข้างได้ดี การได้เรียนรู้หลักการทางศาสนา
ควบคู่ไปด้วยจะช่วยให้เด็กมีทัศนคติที่เป็นบวกและเข้าใจสภาพที่เป็นอยู่ได้ดียิ่งขึ้น”

การอบรมเลี้ยงดูบุตรเป็นบททดสอบประการหนึ่ง ที่บิดามารดาจะต้องถูก
สอบสวนในวันแห่งการตัดสิน บิดามารดาจึงควรอบรมและสอนบุตรโดยใช้แนวทางของอิสลาม
ให้พวกเขาได้ผูกพันกับเรื่องศาสนา มีความรักในอัลลอฮ์ ﷻ และเราะสูลของพระองค์ ดังที่อัลลอฮ์
ﷻ ได้เน้นย้ำแก่บรรดาผู้ปกครองในเรื่องนี้ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾

التحریم: 6

ความว่า โอ้อับรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงคุ้มครองตัวของพวกเจ้าและครอบครัวของ
พวกเจ้าให้พ้นจากไฟนรก เพราะเชื้อเพลิงของมันคือมนุษย์ และก้อนหิน

(อัลตตะห์รีม: 6)

¹⁷ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhāriy หะดีษหมายเลข 5188; Muslim: 1829

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้เป็นบิดาและมารดาในครอบครัวที่มีภรรยามากกว่าหนึ่งคน จำเป็นต้องตระหนักถึงเรื่องนี้อย่างจริงจัง เพราะปัจจัยบางอย่างที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน ครอบครัวอาจส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อบุตร หากบิดามารดาปล่อยปะละเลยไม่ใส่ใจ เท่าที่ควร โอกาสที่บุตรจะได้รับผลกระทบจากปัญหาความไม่สงบในครอบครัวก็เกิดขึ้นได้ เช่นเดียวกัน ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾

28: الأنفال

ความว่า และพึงรู้เถิดว่า แท้จริงทรัพย์สินของพวกเจ้า และลูกๆของพวกเจ้านั้น เป็นสิ่งทดสอบชนิดหนึ่งเท่านั้น และแท้จริงอัลลอฮ์นั้น ณ พระองค์มีรางวัลอันใหญ่หลวง

(อัลอันฟาล :28)

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะไม่ให้บุตรได้รับผลกระทบจากการที่บิดามีภรรยาหลายคนคือ ผู้เป็นสามีควรสร้างทัศนคติที่ถูกต้องแก่ผู้เป็นภรรยาในเรื่องการมีภรรยาหลายคนของตน เพราะผู้ที่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตรและถ่ายทอดความคิดให้แก่บุตรโดยส่วนใหญ่คือภรรยา เมื่อผู้เป็นภรรยามีความเข้าใจที่ถูกต้องก็จะช่วยเติมเต็มในส่วนที่เป็นบทบาทของบิดาได้ ดังกล่าวการมีภรรยาหลายคนของบิดาก็จะไม่ส่งผลกระทบที่ร้ายแรงต่อบุตร สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Omar M. Khasawneh, Andul Hakeem Yacin Hijazi and Nassmat Hasan Salman (nd.: Abstract) พบว่า “ผู้เป็นสามีมีความเห็นว่าการมีภรรยาหลายคนของตนไม่ได้ส่งผลกระทบที่ร้ายแรงต่อบุตรแต่อย่างใด เพราะได้รับการดูแลเติมเต็มในส่วนอื่นๆ จากครอบครัวอย่างเต็มที่ จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้เป็นบุตรพบว่า พวกเขาได้รับการดูแลเอาใจใส่จากผู้เป็นบิดาอย่างปกติดี และบุตรส่วนใหญ่ยังสนับสนุนให้มีการครอบครัวลักษณะนี้เกิดขึ้นเพื่อเป็นการแก้ปัญหาการที่ผู้หญิงต้องอยู่เป็น โสดจนแก่ชรา ส่วนผู้เป็นภรรยาส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การดูแลเอาใจใส่ในเรื่องการอบรมสั่งสอนและให้การศึกษาแก่บุตรเป็นสิ่งที่กระทำรูปแบบปกติทั่วไป ซึ่งสามีของตนก็มีได้ละเลยในส่วนที่เป็นความรับผิดชอบของเขาแต่อย่างใด”

5) การจัดการความขัดแย้ง

ความขัดแย้งในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนจะเกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลภายในครอบครัวไม่สามารถตกลงร่วมกันได้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความขัดแย้งในครอบครัวที่ศึกษาส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากความเข้าใจผิด ซึ่งเกิดจากการรับฟังข้อมูลข่าวสารจากบุคคลภายนอกครอบครัว ได้ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานว่าอัลลอฮ์ ﷻ ได้สอนประชาชาติมุสลิมในการรับฟังข้อมูลข่าวสารจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่มีผู้ไม่หวังดีใส่ร้ายต่อท่านหญิงอาอิชะฮ์ ﷺ จนเป็นสาเหตุที่มีการประจานอาชชะฮ์อัลกุรอานลงมา อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงสอนให้มนุษย์มีการไตร่ตรองและมองด้วยเจตคติที่ดี ไม่ควรด่วนเหตุการณ์ไปในทางที่ไม่ดี สรุปดังนี้

﴿لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ﴾

النور : 12

ความว่า เมื่อพวกเจ้าได้ยินข่าวเท็จนี้¹⁸ ทำไมบรรดามุอิมินและบรรดามุอิมินะฮ์ จึงไม่คิดเปรียบเทียบกับตัวของพวกเขาเองในทางที่ดี¹⁹ และกล่าวว่า “นี่เป็นเรื่องโกหกอย่างชัดเจน”

(อันนूर: 12)

การรับฟังข้อมูลข่าวสารจากบุคคลภายนอกจึงควรรับฟังอย่างมีวิจารณญาณและคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบและมีเหตุผล เพื่อไม่ให้เป็นสาเหตุสู่การเกิดความขัดแย้งในครอบครัว ขณะเดียวกันบุคคลภายนอกก็ไม่สมควรนำสิ่งที่ตนไม่ทราบความชัดเจนไปกล่าวถึง อันจะเป็นเหตุให้เกิดความปั่นป่วนและกระทบต่อความไว้วางใจในครอบครัวของบุคคลอื่น ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวว่า

¹⁸ คือการกล่าวโทษท่านหญิงอาอิชะฮ์ ﷺ

¹⁹ ทำไมพวกเขาจึงไม่คิดไปในทางดี และอย่าได้รับร้อนคัดสินใจการกล่าวหา โดยเฉพาะแก่ผู้ที่พวกเขารู้ดีว่านางเป็นผู้บริสุทธิ์ปราศจากมลทิน เพราะเรื่องของการศรัทธานั้นมุอิมินจะต้องไม่เชื่อการกล่าวร้ายหรือการนินทาที่เนื่องของเขา มีรายงานว่า ภรรยาของอะบียุซุบกล่าวกับเขาว่า ท่านไม่ได้ยินสิ่งที่มหาชนกล่าวในเรื่องอาอิชะฮ์ ﷺ บ้างหรือ? เขากล่าวว่า ฉันได้ยินแล้ว และนั่นเป็นเรื่องโกหกทั้งสิ้น เธอจะปฏิเสธเช่นนั้นหรือ โอ้ อุมมัยฮ์ยูน นางกล่าวว่า ไม่หรอก ฉันขอสาบานต่ออัลลอฮ์ เขากล่าวว่า ท่านหญิงอาอิชะฮ์ ﷺ นั้น วัลลอฮ์ ดีกว่าเธอเสียอีก

﴿إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّئًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ﴾

النور: 15

ความว่า ขณะที่พวกเขาได้รับข่าวนั้น ด้วยการพูดกันระหว่างพวกเขา และพวกเขาพูดกันในสิ่งที่พวกเขาไม่มีความรู้²⁰ และพวกเขาคิดว่ามันเป็นเรื่องเล็ก แต่ ณ ที่อัลลอฮ์นั้นมันเป็นเรื่องใหญ่

(อันนूर: 15)

ดังนั้น การกล่าวหาผู้อื่นโดยปราศจากความจริงเป็นสิ่งที่ผิดจากหลักการของศาสนาอิสลาม ได้ปรากฏในอีกหะดีษหนึ่งซึ่งท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวถึงบทลงโทษของผู้ที่พูดในสิ่งที่เหมาะสมว่า

((وإن العبد ليتكلم بالكلمة من سخط الله لا يلقي لها بالا يهوي بها في جهنم))²¹

ความว่า และแท้จริงแล้ว บ่าวของพระองค์ที่ได้กล่าวคำพูดซึ่งไม่เป็นที่โปรดปรานของอัลลอฮ์ ﷻ เขาอาจไม่ทราบถึงความลึกของหลุมนรกที่เขาต้องตกลงไป

วิธีการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนควรเริ่มต้นจากการสื่อสารระหว่างสมาชิกให้เข้าใจและชัดเจน โดยควรการประชุมเพื่อปรึกษาหารือ หรือในบางกรณีอาจต้องมีสื่อกลางในการเจรจา มีการสร้างข้อตกลงร่วมกันตั้งแต่ต้น ทั้งหมดล้วนมีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่ดี สอดคล้องกับการวิจัยของ Ardian Didik (2009: Abstract) ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานว่าการสื่อสารมีส่วนสำคัญในการจัดการความขัดแย้งระหว่างสามีและภรรยาในครอบครัวที่มีภรรยาหลาย ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพของสมาชิกในครอบครัวจะสามารถจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้

เมื่อมีความขัดแย้งที่รุนแรงเกิดขึ้น การหย่าร้างยอมไม่ไฉนทางออกที่ดี อีกทั้งเป็นบทสรุปที่สร้างความเสียหายติดตามอีกมากมาย ศาสนาอิสลามได้สอนให้ผู้เป็นสามีมีความอดทน แม้จะไม่ชื่นชอบบางสิ่งในบุคลิกของภรรยา แต่อัลลอฮ์ ﷻ อาจให้เกิดความดีงามหรือคุณประโยชน์อื่นๆ อีกมากมายผ่านตัวผู้เป็นภรรยา ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

²⁰ คือพวกเขาพูดกันในสิ่งที่ไม่เป็นความจริง มันเป็นเรื่องเท็จและการกล่าวขึ้นเท่านั้น

²¹ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhāriy หะดีษหมายเลข 6113

﴿... وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ^{٢٢} فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَجَعَلَ
 اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾

النساء: 19

ความว่า จงอยู่ร่วมกับพวกนางด้วยดี หากพวกเจ้าเกลียดพวกนาง ก็อาจเป็นไปได้ว่า การที่พวกเจ้าเกลียดสิ่งหนึ่งขณะเดียวกันอัลลอฮ์ก็ทรงให้มีในสิ่งนั้น ซึ่งความดีอันมากมาย

(อัน-นิซาอ :19)

และท่านเราะสูล ﷺ ยังได้กล่าวว่า

((لا يفرق مؤمن مؤمنة إن كره منها خلقا رضي منها آخر))²²

ความว่า สามีย่าได้รังเกียจภรรยา หากว่าเขารังเกียจนิสัยบางประการของนาง ก็ให้พึงพอใจนิสัยส่วนอื่นของนาง

6) การจัดการอารมณ์และความเครียด

การมีอารมณ์หึงหวงเป็นความรู้สึกโดยธรรมชาติของผู้หญิง จึงถือเป็นเรื่องปกติที่บรรดาภรรยาจะมีความหึงเมื่อรับรู้ว่ามีสามีให้ความสนใจต่อภรรยาคนใดคนหนึ่งมากกว่า ผู้เป็นสามีจึงต้องระมัดระวังการแสดงออกในโอกาสที่บรรดาภรรยาอยู่พร้อมกัน หรือแม้กระทั่งการพูดถึงอีกคนเมื่ออยู่ต่อหน้าภรรยาอีกคนหนึ่ง หรือการพูดคุยผ่านโทรศัพท์กับภรรยาคนหนึ่งต่อหน้าภรรยาอีกคนหนึ่งก็เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับที่ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่ง (กัสมา, 2556) ได้กล่าวว่า“...จะไม่โทรพร่ำเพรื่อนอกจากว่ามีธุระจริง ก็จะทำให้เกียรติเขาในส่วนนั้น เราก็เข้าใจความรู้สึกคนที่หนึ่งว่าเขาคงไม่อยากให้เราโทรไปรบกวนเวลาของเขา เพราะนั่นเป็นเวลาครอบครัวของเขาแล้ว ต้องเปรียบเทียบกับความรู้สึกของเรา คือ อย่างบางทีตอนสามีอยู่กับเราแล้วกะเขาโทรมาเราก็จะรู้สึกแสดงว่าตอนสามีอยู่กับเขาเราก็ไม่ควรโทรไปเหมือนกัน ถ้าไม่มีเหตุผลจำเป็นหรือเรื่องสำคัญก็จะไม่โทร” เป็นการให้เกียรติและเข้าใจถึงความรู้สึกของกันและกัน

²² หะดีษบันทึกโดย Muslim หะดีษหมายเลข 1469

ความหึงหวงของท่านหญิงอาอิชะฮฺ رضي الله عنها ต่อภรรยาคนแรกของท่านเราะฮูล رضي الله عنه ได้ปรากฏชัดเจนมากที่สุด ดังที่ท่านหญิงอาอิชะฮฺ رضي الله عنها ได้กล่าวถึงความหึงหวงของนางที่มีต่อท่านหญิงคอดีญะฮฺ رضي الله عنها ว่า

((ما غرت على امرأة ما غرت على خديجة من كثرة ذكر رسول الله صلى الله عليه و سلم إياها))²³

ความว่า ฉันไม่เคยหึงหวงผู้หญิงคนอื่นเหมือนที่ฉันหึงต่อคอดีญะฮฺ เนื่องจากท่านรอซูลจะกล่าวถึงนางอยู่ตลอด

แม้ชีวิตครอบครัวของท่านเราะฮูล رضي الله عنه จะมีความหึงหวงระหว่างบรรดาภรรยาเกิดขึ้นบ้าง แต่อัลลอฮ์ سبحانه ก็ทรงเมตตาช่วยเหลือให้ชีวิตครอบครัวของท่านราบรื่นตลอดมา

ความเครียดในครอบครัวอาจเกิดขึ้นมากในช่วงของการปรับตัว เมื่อครอบครัวเข้าสู่รูปแบบของการมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน ซึ่งภาวะนี้ทุกฝ่ายต้องพยายามปรับตัวเข้าหากัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ อับดุลเราะมัน เจอารง (2547: 171) ที่กล่าวว่า “การปรับตัวของสามีภรรยากระทำได้โดย 3 วิธี คือ 1) ทั้งสามีและภรรยาปรับตัวเข้าหากัน ฝ่ายหนึ่งยอมเสียสละให้อีกฝ่ายหนึ่งตามปรารถนาประนีประนอมตกลงกันด้วยดี 2) ฝ่ายหนึ่งอดทนต่อความประพฤติดต่อกับอีกฝ่ายหนึ่งและต่างพยายามให้บรรลุเป้าหมายที่ทั้งคู่ปรารถนา และ 3) การพูดถึงข้อแตกต่างอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมาจะทำให้ทั้งสองฝ่ายเกิดความใกล้ชิดกัน การตอบโต้ตอบโต้ความประพฤติดต่อกับอีกฝ่ายหนึ่งด้วยการกระทำตัวเป็นปรปักษ์ หรือทะเลาะเบาะแว้งกัน นับเป็นการปรับตัวที่ไม่เป็นสุข”

คำสอนในศาสนาอิสลามได้สอนวิธีการควบคุมอารมณ์ไว้ว่าให้ระงับจากความโกรธ เพราะจะเป็นสาเหตุสู่ความขัดแย้งและการทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัว เมื่ออารมณ์โกรธครอบงำคนหนึ่งคนใดความสามารถในการควบคุมสติและการมีเหตุผลจะน้อยลง ดังที่มีหะดีษรายงานว่า

((أن رجلاً قال للنبي صلى الله عليه وسلم: أوصني قال: لا تغضب فردد مراراً لا تغضب))²⁴

²³ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhāriy หะดีษหมายเลข 3606

²⁴ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhāriy หะดีษหมายเลข 6116

ความว่า มีชายผู้หนึ่งได้กล่าวแก่ท่านเราะฮูล رضي الله عنه ว่า ได้โปรดสั่งเสียแก่นั่นเถิด ท่านจึงตอบกลับไปว่า “ท่านอย่าได้โกรธ” และท่านได้กล่าวซ้ำอีกหลายๆ ครั้ง “ท่านอย่าได้โกรธ”

และในอีกหะดีษหนึ่งท่านเราะฮูล رضي الله عنه ได้สอนถึงวิธีการจัดการอารมณ์ในขณะที่เผชิญกับความโกรธ ดังที่ท่านกล่าวว่า

((إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فَإِنْ ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ وَإِلَّا فَلْيَضْطَجِعْ))²⁵((

ความว่า เมื่อบุคคลใดก็ตามมีอาการโกรธ หากเข้ากำลังยืนก็ให้นั่งลง หากเข้ากำลังนั่งก็ให้เขานอน หรือไม่ก็ให้เขาไปอาบน้ำละหมาดเสีย

แนวทางการจัดการความเครียดในครอบครัวที่มีความรู้ศาสนา มีความสอดคล้องตามแบบฉบับของอิสลาม อันได้แก่ การขอคู่ออ การอ่านกุรอาน การขอความช่วยเหลือจากอัลลอฮ์ ซึ่งแนวการปฏิบัติดังกล่าวนี้แตกต่าง ผลการวิจัยของ Nelva Mina (2008: Abstract) ที่พบว่า “วิธีการจัดการกับความเครียดเมื่อต้องเผชิญหน้ากับปัญหาในครอบครัวของผู้เป็นภรรยาเมื่อสามีมีภรรยาใหม่ คือ การไปสังสรรค์กับเพื่อนฝูง การไปศูนย์ฟิตเนสเพื่อออกกำลังกาย การหากิจกรรมอย่างอื่นๆ ทำ เช่น การดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ และละหมาด”

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การสามารถรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองและจัดการอย่างถูกวิธี ตลอดจนการพยายามคิดในมุมมองที่เป็นบวกและลดบทเรียนจากสภาวะความเลวร้ายที่ประสบ โดยยึดหลักคำสอนของศาสนาจะสามารถจัดการความเครียดภายในครอบครัวได้ในระดับหนึ่ง

5.2.2 ด้านปัญหาที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคน

ปัญหาที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคน ในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ทั้งที่มีสาเหตุจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

²⁵ หะดีษบันทึกโดย al-Tirmidhiy หะดีษหมายเลข 4780

5.2.2.1 ปัญหาจากภายใน

1) การปรับตัวของภรรยาคนที่หนึ่ง

ช่วงเริ่มต้นของการปรับโครงสร้างครอบครัวที่มีสมาชิกใหม่เข้ามาในครอบครัว เป็นช่วงเวลาที่ทุกคนต้องปรับตัวเข้าหากัน แต่ระยะนี้ภรรยาคนที่หนึ่งจะได้รับการกระทบเทือนด้านจิตใจมากกว่าคนอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Dhinar Kamesworo (2011: Abstract) ที่พบว่า “สภาพความเป็นจริงดั้งเดิมแล้วไม่มีผู้หญิงคนใดเต็มใจที่จะเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวลักษณะนี้ เพราะธรรมชาติของจิตใจผู้หญิงนั้นจะรู้สึกหึงหวงและเจ็บปวดเมื่อเห็นสามีของตนคลุกคลีหรือติดต่อสัมพันธ์กับหญิงอื่น” ภรรยาคนที่หนึ่งจึงควรได้รับการดูแลและเอาใจใส่จากผู้เป็นสามีมากกว่าปกติ และซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Mariam Sultan Abdulla Al-Shamasi และ Leon C. Fulcher (2005: 46-55) ที่พบว่า ผลกระทบจะเกิดขึ้นอย่างร้ายแรงเมื่อสามีไปมีภรรยาใหม่ โดยที่ขาดการปรึกษาและบอกกล่าวชี้แจงแก่ภรรยาคนแรกอย่างมีเหตุผล และเสียงสะท้อนจากบุตรมากกว่าครึ่งหนึ่งของบุตรที่ได้ให้ข้อมูลได้กล่าวว่า สังเกตเห็นมารดามีสุขภาพจิตที่ย่ำแย่ อีกทั้งยังส่งผลให้บุตรมีผลการเรียนที่ลดลง และเวลาของครอบครัวที่ได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันก็เหลือน้อยลง”

ขณะเดียวกันผลการวิจัยของประเทศอินโดนีเซียได้นำเสนอแนวทาง เพื่อให้ภรรยาเกิดความเชื่อมั่นว่าสามีของตนจะไม่มีภรรยาคนอื่น ดังผลการวิจัยของ Ahmad Dahlan และ Firdaus Albar (2008: 140-151) พบว่า “การทำข้อตกลงก่อนการสมรส (Prenuptial Agreement) เป็นสิ่งที่อนุญาตให้กระทำได้ถูกต้องตามกฎหมายของประเทศ(อินโดนีเซีย) และตามหลักบทบัญญัติศาสนาที่อนุญาตให้กระทำได้เช่นเดียวกัน เพื่อให้ผู้หญิงที่กำลังจะแต่งงานสามารถกำหนดเงื่อนไขหรือข้อตกลงให้แก่ว่าที่สามีของตนในการปฏิบัติเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรว่าสามีจะไม่มีภรรยาคนอื่นนอกจากตนเองก็เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ รวมไปถึงบทบาทหน้าที่ต่างๆ ที่สามีต้องรับผิดชอบภายในครอบครัว” ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ผู้เป็นสามีเปิดโอกาสให้ภรรยาคนที่หนึ่งได้เข้ามามีส่วนร่วมในช่วงต้นของการตัดสินใจจะส่งผลที่ดีต่อความสัมพันธ์ของภรรยามากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังสร้างความเชื่อมั่นให้กับภรรยาคนใหม่ว่าการเข้ามาของตนจะไม่ส่งผลกระทบหรือสร้างปัญหาให้แก่ครอบครัวของภรรยาคนแรก สอดคล้องกับที่ผู้ให้ข้อมูล (ฟาติหะฮะฮุ , 2556) ได้กล่าวว่า “...ถ้าสามีและภรรยาคนที่หนึ่งร่วมมือกัน ทั้งสองคนทำความเข้าใจให้ชัดเจนกันก่อน ว่ารับได้กับคนนั้นๆ แล้วมาคุยตกลงกันก่อน น่าจะสร้างความเชื่อมั่นและเอาชนะใจคนที่สองได้นะ”

หลักคิดสำคัญที่ทำให้ภรรยาคนที่หนึ่งสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขต่อไปได้ คือ การคิดในรูปแบบที่เชื่อมโยงทุกอย่างกับเรื่องศาสนา ผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้ที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้

ทดสอบเขาในเรื่องนี้ ภายหลังจากที่ผ่านพ้นวิกฤติต่างๆ มาได้ คนเหล่านี้จะมีความผูกพันกับศาสนา มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม พระองค์ได้ให้รางวัลตอบแทนพวกเขาด้วยการยกระดับความศรัทธา ซึ่ง สอดคล้องกับการศึกษาของ Gamal A. Badawi (nd.: Abstract) ที่พบว่า “กฎหมายอิสลามที่ว่า ด้วยการมีภรรยาหลายคนนั้นมีวิทย์ปัญญายู่มากมาย สำหรับผู้ที่ศรัทธาในอัลลอฮ์ ﷻ อย่างแท้จริง แล้ว เขาก็มีหน้าที่เพียงยอมรับและปฏิบัติตาม โดยไม่จำเป็นต้องสงสัยหรือคลงแคลงใจใดๆ ใน บทบัญญัติของพระองค์”

2) ผู้นำครอบครัวขาดการเตรียมตัวที่ดี

การตัดสินใจก้าวมารับผิดชอบภาระหน้าที่อันหนักเช่นนี้ย่อมต้องมีกระบวนการ เตรียมความพร้อม ทั้งปัจจัยในส่วนของผู้นำครอบครัวเองและการสร้างฐานความเข้าใจให้แก่ของ คนรอบข้าง จากการศึกษาพบว่าผู้นำครอบครัวที่มีการวางแผนเตรียมการตั้งแต่ต้นจะประสบปัญหา อุปสรรคน้อยกว่าผู้ที่ตัดสินใจโดยขาดการวางแผนที่รอบคอบ

ประการหนึ่งที่เป็นสามิพึงระวัง คือ มิใช่ผู้หญิงทุกคนที่มีความเหมาะสมในการ เป็นภรรยาคนที่สอง สาม หรือสี่ เพราะบททดสอบที่ครอบครัวลักษณะนี้ต้องเผชิญนั้นต้องอาศัย ความพร้อมด้านจิตใจที่หนักแน่น หากการคิดสรรของสามิไม่รอบคอบเพียงพอ หรือฐานความ เข้าใจของภรรยาที่มีอยู่ไม่เข้มแข็งพอ ก็อาจทำให้เกิดความปั่นป่วนในครอบครัวได้ ดังที่ท่านเราะ สูด ﷺ ได้ให้คำตักเตือนแก่บรรดาบุรุษเพศว่า

((مَا تَرَكَتُ بَعْدِي فِتْنَةٌ هِيَ أَضْرُّ عَلَى الرَّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ))²⁶

ความว่า ฉันไม่ได้ทิ้งไว้ ภายหลังจากที่ฉันตาย ซึ่งบททดสอบใด ที่มัน อันตรายสำหรับผู้ชายยิ่งกว่าเรื่อง ผู้หญิง

การควบคุมดูแลภรรยาให้ปฏิบัติตัวอยู่ในกรอบแนวทางศาสนา จึงเป็นบทบาท สำคัญที่ผู้เป็นสามิต้องรับผิดชอบ การบริหารจัดการให้สมาชิกทุกคนมีความสุขทั้งด้านร่างกาย และจิตใจนั้น เป็นภารกิจสำคัญที่ผู้นำครอบครัวต้องถูกสอบสวนถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของ ตน ดังที่ท่านเราะสูด ﷺ กล่าวว่า

²⁶ ะดิษบันติก โดย al-Bukhāriy ะดิษหมาดเลข 4808; Muslim: 7121

((أَلَا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الرَّعِيَّةُ عَلَى النَّاسِ رَاعٍ، وَهُوَ
مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُمْ))²⁷

ความว่า “พึงทราบเถิดว่า ท่านทุกคนมีหน้าที่ และทุกท่านจะต้องรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ของพวกท่าน ผู้นำก็มีหน้าที่ และต้องถูกถามถึงความรับผิดชอบของเขา และคนหนึ่งก็มีหน้าที่ต่อครอบครัว และต้องถูกถามถึงความรับผิดชอบต่อครอบครัวเช่นเดียวกัน”

นอกจากนี้ ผลการศึกษาของ Noer Aini Rachman (2007: 3) พบว่า บรรดาอูละมาอส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการที่ผู้ชายจะมีภรรยาหลายคน แต่ต้องมีการจัดการในครอบครัวที่ดี และไม่ทำให้ความมั่นคงของครอบครัวแรกต้องสั่นคลอน นอกจากนี้บรรดาอูละมาอยังให้ความเห็นว่า การนำบทบัญญัติดังกล่าวมาปฏิบัติในยุคสมัยปัจจุบันนั้นมีความแตกต่างจากยุคสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในอดีตการมีภรรยาหลายคนนั้นมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ในด้านศาสนาและเพื่อแก้ปัญหาในสังคมจริง มิได้มีจุดประสงค์เพื่อสนองอารมณ์ความต้องการส่วนตัว

3) สภาพเศรษฐกิจครอบครัวขาดความคล่องตัว

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของนักศึกษาโดยรวมถือว่าอยู่ในระดับปานกลาง แต่สภาพความคล่องตัวของเศรษฐกิจก็ส่งผลกระทบต่อการบริหารครอบครัวเช่นเดียว เนื่องจากการให้ความเป็นธรรมในเรื่องต่างๆ ต้องอาศัยฐานความพร้อมด้านเศรษฐกิจประกอบ หากสภาพทางการเงินของครอบครัวดี การจัดสรรเรื่องต่างๆ ให้แก่สมาชิกก็จะดำเนินไปอย่างราบรื่นมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Hasan Basri (2009: Abstract) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า “ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนนั้นน้อยมากเมื่อเทียบกับครอบครัวที่มีภรรยาคนเดียว ทั้งนี้เป็นหน้าที่ของผู้นำครอบครัวในการจัดการความรุนแรงดังกล่าว สาเหตุของการเกิดปัญหาในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนนั้นมาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอก โดยปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงคือปัญหาที่มาจากด้านเศรษฐกิจของครอบครัว” และสอดคล้องกับผลการศึกษาในพื้นที่ของ อับดุลเราะมัน เจอะอารง (2546: 144) ที่พบว่า สาเหตุที่ภรรยามุสลิมในจังหวัดปัตตานีใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากสามีไม่ให้การอุปการะเลี้ยงดู

²⁷ ะดิษบันทีก โดย al-Bukhāriy ะดิษหมายเลข 6605; Muslim: 3408, 4828

ขณะเดียวกัน การที่ภรรยาเสียสละออกมาทำงานนอกบ้าน(ในขอบเขตที่ศาสนาอนุมัติ) เพื่อแบ่งเบาภาระทางการเงินของครอบครัว หรือเพื่อให้มีค่าใช้จ่ายที่เพียงพอต่อความจำเป็นของครอบครัว นางจะได้รับผลตอบแทนจากอัลลอฮฺ ﷻ ในโลกหน้าเช่นเดียวกัน ดังที่ท่านหญิงอุมมุ สะละมะฮฺ ﷺ ได้ถามท่านเราะสูล ﷺ เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

((يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لِي أَجْرٌ فِي بَيْتِي أَبِي سَلَمَةَ أَنْفَقَ عَلَيْهِمْ وَلَسْتُ بِتَارِكْتِهِمْ هَكَذَا وَهَكَذَا إِنَّمَا هُمْ بَنِيَّ فَقَالَ : نَعَمْ لَكَ فِيهِمْ أَجْرٌ مَا أَنْفَقْتَ عَلَيْهِمْ))²⁸

ความว่า โอ้ท่านเราะสูลล่อฮฺ! ฉันจะได้รับผลตอบแทนไหมในสิ่งที่ฉันได้อุปการะเลี้ยงดูบุตรของอะบี สะละมะฮฺ เพื่อพวกเขาจะได้ไม่ต้องลำบากออกไปหาอาหารทางโน้นทางนี้ และแท้จริงแล้วพวกเขาก็เป็นบุตรของฉันเองด้วย? ท่านเราะสูลได้ตอบว่า: ใช่แล้ว เธอจะได้รับผลตอบแทนในสิ่งที่เธอได้ใช้จ่ายไปในการอุปการะเลี้ยงดู

และในหะดีษอีกบทหนึ่งได้กล่าวถึงผลตอบแทนของการช่วยเหลือสามี เช่นเดียวกัน มีรายงานว่า มีสตรี 2 ท่านได้มาหาท่านเราะสูล ﷺ เพื่อสอบถามเกี่ยวกับผลบุญของการใช้จ่ายเพื่อการอุปการะเลี้ยงดูสามีและบุตรกำพร้าที่อยู่ในการดูแลของนาง ท่านเราะสูล ﷺ จึงได้ให้บีลาล ﷺ ออกไปบอกให้นางทราบถึงผลบุญของการกระทำดังกล่าวว่า

((لهما أجران أجر القرابة وأجر الصدقة))²⁹

ความว่า สำหรับนางทั้งสองมีสิทธิได้รับ 2 ผลบุญ คือ ผลบุญของการอุปการะเลี้ยงดูและผลบุญของการบริจาค

ดังนั้น ภรรยาจึงสามารถให้การช่วยเหลือแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัวได้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ทำให้บทบาทหน้าที่หลักอื่นๆ ของภรรยาต้องกระทบเช่นเดียวกัน

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าแม้ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครอบครัวจะไม่ใช่ประเด็นหลักในการทำให้ครอบครัวสงบสุข แต่การขาดสนด้านการเงินก็สร้างความทุกข์ให้แก่สมาชิกในครอบครัว

²⁸ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhāri หะดีษหมายเลข 5369; Muslim: 1001

²⁹ หะดีษบันทึกโดย Muslim หะดีษหมายเลข 1000

ได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น การวางแผนและเตรียมการที่รอบคอบจะทำให้การบริหารจัดการภายในครอบครัวขับเคลื่อนได้อย่างราบรื่นมากยิ่งขึ้น

5.2.2.2 ปัญหาจากภายนอก

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน โดยส่วนใหญ่มีต้นเหตุมาจากบุคคลภายนอกครอบครัว ผู้เป็นภรรยาจึงไม่สมควรตัดสินเรื่องราวต่างๆ โดยการรับฟังข้อมูลจากบุคคลภายนอกอย่างเดียว ความสงบสุขภายในครอบครัวจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าสามีภรรยาไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การรับฟังคำพูดของบุคคลอื่นที่ไม่หวังดี จนทำให้สามีภรรยาเกิดความหวาดระแวง เข้าใจผิด ขาดความไว้วางใจ อาจส่งผลเสียที่ร้ายแรงติดตามมา ศาสนาอิสลามได้สอนให้หลีกเลี่ยงจากการสงสัย การให้ร้าย การสอดแนมและการนินทาเรื่องของบุคคลอื่น ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ﴾

الحجرات : 13

ความว่า โอ้ศรัทธาชนทั้งหลาย! พวกเจ้าจงปลีกตัวให้พ้นจากส่วนใหญ่ของการสงสัย³⁰ แท้จริงการสงสัยบางอย่างนั้นเป็นบาป³¹ และพวกเจ้าอย่าสอดแนม³² และบางคนในหมู่พวกเจ้าย่านินทาซึ่งกันและกัน³³ คนหนึ่งในหมู่พวกเจ้านั้นชอบที่จะกินเนื้อพี่น้องของเขาที่ตายไปแล้วกระนั้นหรือ? พวกเจ้าอย่าอ้อมเกลียดมัน³⁴ และจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภัยโทษ ผู้ทรงเมตตาเสมอ³⁵

(อัน-หุจจอรอต :13)

³⁰ จงทำให้ห่างไกลจากการสงสัย การไม่ซื่อสัตย์ และการนินทาต่อญาติพี่น้องและมหาชนทั่วไป ที่ว่า “ส่วนใหญ่การสงสัย” นั้นเพื่อเป็นการระมัดระวังในทุก ๆ การกระทำดังกล่าว อย่รีบด่วนในการนึกคิดแต่จงพิจารณาและสอบสวนหาข้อเท็จจริงเสียก่อน

³¹ ก็จะได้รับลงโทษ

³² คือสืบเสาะหรือค้นหาความลับของพี่น้องมุสลิม

³³ คืออย่ากล่าวถึงความไม่ดีงามของผู้อื่นในสิ่งที่เขาไม่ชอบที่จะให้กล่าวถึงเป็นการลับหลัง

³⁴ เป็นการขกอุทาหรณ์เปรียบเทียบถึงการกินเนื้อพี่น้องของเขาที่ตายแล้วว่ามันเป็นที่น่ารังเกียจเพียงใด ดังนั้นการนินทามุสลิมด้วยกันจึงเป็นที่น่ารังเกียจยิ่งกว่า และโทษของมันก็ร้ายแรงยิ่งกว่า

³⁵ แก่ผู้ที่มีความยำเกรงอัลลอฮ์ ตะอาลา สำนักคิดและกลับเนื้อกลับตัว ในตอนที่ขยของอาซฮ์นเป็นการสนับสนุนให้มีการขอภัยโทษ ชอบให้มีการเสียสละและสารภาพผิดเพื่อมิให้มนุษย์หมกหมองในความเมตตาของอัลลอฮ์

ภรรยาจึงต้องมีความเชื่อใจสามีตนเองมากกว่าการรับฟังข้อมูลจากคนรอบข้าง ตลอดจนควรรับฟังข้อมูลข่าวสารอย่างมีสติ ไตร่ตรองอย่างมีวิจารณญาณและในอีกอายุหนึ่ง อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสอีกว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهْلَةٍ فَتُصِيبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ﴾

المحرات : 6

ความว่า โอ้ศรัทธาชนทั้งหลาย ! หากคนชั่วนำข่าวใดๆ มาแจ้งแก่พวกเจ้า พวกเจ้า ก็จงสอบสวนให้แน่ชัด³⁶ หาไม่แล้วพวกเจ้าก็จะก่อเคราะห์กรรมแก่พวกหนึ่ง โดยไม่รู้ตัว แล้วพวกเจ้าจะกลายเป็นผู้เสียใจในสิ่งที่พวกเจ้าได้กระทำไป

(อัลหุจรอต : 6)

การเชื่อในข่าวสารโดยปราศจากหลักฐานอันเป็นเหตุให้เกิดความผิดพลาดอัน ร้ายแรงเกิดขึ้น ดังนั้นเมื่อได้รับข่าวสารจึงไม่ควรเชื่อโดยทันที แต่ควรมีการตรวจสอบถึงที่มาของ ข่าวดังกล่าวให้แน่ชัดเสียก่อน

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการที่ภรรยาปฏิบัติหน้าที่ภายในบ้านของตนให้สมบูรณ์ หลีกเลี้ยงการพบปะเพื่อนฝูงนอกบ้านที่เกินความจำเป็นจะช่วยป้องกันการเกิดปัญหาได้ระดับหนึ่ง การอยู่ในบ้านเรือนของตนเองย่อมเสี่ยงต่อการกระทำความผิดบาปต่างๆ น้อยกว่า ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ ۗ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ ۖ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۗ﴾

الأحزاب : 33

³⁶ คือเมื่อคนชั่วช้า(ฟาซิก) คือคนที่ไม่มีเป็นที่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์ และความซื่อสัตย์ นำข่าวมาแจ้งแก่ท่าน ก็จงสอบสวนให้เป็นที่ยืนยันแน่นอนเสียก่อน หาไม่แล้วอาจจะก่อให้เกิดโศกนาฏกรรมในเรื่องนั้น ๆ นักคิดฟิรากล่าวว่า อาษะฮ์นี้ถูกประทานลงมาในเรื่องราวของอัลละลิด อิบน์ อุกบะฮ์ อิบน์ อะบีมุอีน เมื่อท่านเราะฮ์ตุลลอฮ์ ﷻ ไล่ให้ไปรวบรวมชะกาดจากบะนิมุกฏอ์ลิก เมื่ออัลละลิดเดินทางไปถึงหมู่บ้านดังกล่าว ชาวบ้านออกมาต้อนรับ แต่อัลละลิดเข้าใจผิดคิดว่า ชาวบ้านออกมาเพื่อจะมาทำร้ายเขา จึงรีบเดินทางกลับเพื่อแจ้งข่าวแก่ท่านนะบี ﷺ แต่ท่านนะบี ﷺ ได้ใช้วิจารณญาณ โดยส่งอัลลิด อิบน์อุละลิด ไปสอบสวนข้อเท็จจริง ปรากฏว่าเหตุการณ์หาได้เป็นตามที่อัลละลิดรายงานไม่ อาษะฮ์นี้จึงถูกประทานลงมาเพื่อเป็นการยืนยันความถูกต้องของบะนิมุกฏอ์ลิก

ความว่า และจงอยู่ในบ้านเรือนของพวกเขาและอย่าได้ไ้อวดความงาม (ของพวกเขา) เช่น การอวดความงาม (ของพวกเขาสตรี) แห่งสมัยงมายในยุคก่อน³⁷ และจงดำรงการละหมาดและจ่ายซะกาต และจงภักดีต่ออัลลอฮ์และร่อซูลของพระองค์

(อัลอะหฺซาบ: 33)

ขณะเดียวกัน คนในสังคมก็จำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนด้วยดี ซึ่งไม่สมควรพูดกล่าวหรือถามถึงในเรื่องที่เป็นประเด็นละเอียดอ่อนทางความรู้สึก การให้เกียรติในเรื่องความรู้สึกถือเป็นมารยาทที่ดีในการอยู่ร่วมกันในสังคม

โดยสรุปกล่าวได้ว่า สิ่งที่พวกเขาเรียกร้องจากคนในสังคม ไม่ใช่การสนับสนุนด้านการเงินหรือแบ่งเบากภาระของครอบครัวที่มีอยู่แต่อย่างใด เพียงแค่การให้เกียรติในการอยู่ร่วมกันในสังคมก็เป็นสิ่งที่เพียงพอแล้ว

5.2.3 เงื่อนไขเชิงบริบทที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคน

เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคน ในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

5.2.3.1 ระดับปัจเจกบุคคล

การสร้างฐานความพร้อมในระดับบุคคลประกอบด้วย ความพร้อมของผู้นำครอบครัว ความเข้าใจของภรรยา และความเข้าใจของผู้หญิงมุสลิมทั่วไป ดังต่อไปนี้

1) ผู้นำครอบครัว

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้นำครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน จำเป็นต้องมีความพร้อมในหลายด้าน กล่าวคือ ต้องมีความรู้ศาสนาอย่างลึกซึ้ง มีทักษะในด้านการบริหาร มีบุคลิกภาพที่ดี สอดคล้องตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ในครอบครัว มีความอดทนในระดับที่สูง และที่สำคัญต้องมีความสามารถในการหาปัจจัยยังชีพเพื่อเลี้ยงดูบรรดาภรรยาและลูกทุกคนได้ เมื่อการเป็นผู้นำมาพร้อมกับความรับผิดชอบที่ต้องถูกสอบสวน การอนุมัติให้ผู้ชายมีภรรยาหลายคนจึงเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความสามารถและความพยายามอย่างสูงในการปฏิบัติให้อยู่ภายใต้กรอบเงื่อนไขที่ศาสนากำหนด โดยคำสอนศาสนาเน้นย้ำในเรื่องความยุติธรรมเป็นหลัก เพื่อไม่ให้เกิดการข่มเหงหรือเอาเปรียบผู้หญิงเพศที่อ่อนแอกว่า ดังนั้น ผู้นำครอบครัวจึง

³⁷ โดยที่สตรีในยุคญาอิลียะฮ์ได้ออกไปนอกบ้านเพื่ออวดความงามของพวกเขา เปิดเผยส่วนที่ไม่สมควรจะเปิดเผย

จำเป็นต้องประเมินความสามารถของตนเองตั้งแต่ช่วงต้นของการตัดสินใจ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความอรรถมใดๆ ขึ้นในครอบครัว หากพิจารณาแล้วพบว่าอาจมีความเสี่ยงอื่นๆ ติดตามมา การมีภรรยาหนึ่งคนย่อมเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกว่า ดังพระดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ว่า

﴿ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَنَّىٰ
وَتَلْتُمُورُ بَعْدَ مَا كُنْتُمْ يَتِيمًا أَلَّا تُعَدِّلُوا فَوَاحِدَةً... ﴾

3: النساء

ความว่า และหากพวกเจ้าเกรงว่าจะไม่สามารถให้ความยุติธรรมในบรรดาเด็กกำพร้าได้³⁸ ก็จงแต่งงานกับผู้ที่ดีแก่พวกเจ้า³⁹ ในหมู่สตรี สองคน หรือสามคน หรือสี่คน แต่ถ้าพวกเจ้าเกรงว่าพวกเจ้าจะให้ความยุติธรรมไม่ได้ ก็จงมีแต่หญิงเดียว

(อัน-นีสอา : 3)

2) ภรรยาคนที่หนึ่ง

ธรรมชาติทางความรู้สึกของผู้หญิง โดยส่วนใหญ่จะไม่ยินยอมให้สามีของตนแต่งงานกับผู้หญิงคนอื่น แม้ผู้หญิงจะรับทราบในการอนุญาตของหลักการศาสนาในเรื่องนี้แต่ในเชิงการปฏิบัติก็ยังคงต้องใช้เวลาในการยอมรับ และภรรยาบางคนอาจมีความคิดว่าการมีภรรยาหลายคนทำให้นางต้องสูญเสียสิทธิบางประการที่เคยได้รับจากสามี ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Nelva Mina (2008: Abstract) ที่พบว่า “ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนมีสองลักษณะคือ 1) การที่ภรรยาได้รับการกระทบกระเทือนด้านจิตใจและต้องจำใจรับกับสภาพดังกล่าวและ 2) การที่ภรรยาได้รับปัจจัยยังชีพที่น้อยลงกว่าเดิมซึ่งไม่เพียงพอกับความต้องการ โดยครอบครัวที่ภรรยาที่ทำงานนอกบ้านด้วยจะได้รับผลกระทบด้านที่สองนี้น้อยกว่า” ดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่ภรรยาคนที่หนึ่งต้องมีจิตวิญญาณที่มีความเสียสละสูง

ผู้หญิงที่สามารถยอมรับได้กับการที่สามีมีภรรยาหลายคน โดยส่วนใหญ่จะมีหลักคิดที่เชื่อฟังและยอมจำนนต่อบทบัญญัติของพระเจ้าอย่างสิ้นเชิง แม้ว่าเป็นการยินยอมที่ขัดแย้งกับความรู้สึกและแฝงไปด้วยความเจ็บปวด แต่นางก็หวังว่าบททดสอบนี้จะสามารถกระดืบความ

³⁸ ถ้าเกรงว่าจะไม่สามารถให้ความยุติธรรมแก่ภรรยาที่เป็นกำพร้าได้ เป็นต้นว่า ไม่สามารถจะเลี้ยงเธอให้อยู่กินดีหรือไม่เอาเงินของเธอไปใช้จ่ายแล้วไซ้ร้ ก็จงอย่าแต่งงานกับหญิงกำพร้า เพราะการไม่ให้ความยุติธรรมแก่เธอ และการกินทรัพย์ของเธอนั้นเป็นบาปใหญ่

³⁹ ให้แต่งงานกับหญิงที่มีใจเป็นกำพร้า ที่พวกเจ้าเห็นดีเห็นชอบจะเป็นสองคน หรือสามคนหรือสี่คนก็ได้ ถ้าสามารถที่จะเลี้ยงนางเหล่านั้นด้วยความเป็นธรรม

ศรัทธาของนาง และพระองค์จะตอบแทนความเสียสละของนางด้วยสิ่งที่ดียิ่งกว่า ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿... إِنَّهُ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾

يوسف : 90

ความว่า ... แท้จริงผู้ใดที่ยำเกรงและอดทน แน่นอนอัลลอฮ์จะมิทรงให้รางวัลของบรรดาผู้ทำความดีสูญหาย

(ยูสุฟ: 90)

และสิ่งที่พระองค์ทรงเตรียมไว้สำหรับผู้ที่มีความศรัทธาต่อคำสั่งใช้ของพระองค์ ย่อมเป็นสิ่งที่ดียิ่งกว่า ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในกุรอานว่า

﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَنِ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾

الرحمن : 60

ความว่า จะมีการตอบแทนความดีอันใดเล่านอกจากความดี

(อ้อเราะหฺมาน : 60)

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ผู้เป็นสามีให้เกียรติภรรยาคนหนึ่งในการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวดำเนินไปอย่างราบรื่นต่อไปได้ ด้วยเหตุนี้เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นภายหลังหลักกฎหมายอิสลามที่ใช้ในบางประเทศจึงได้กำหนดเป็นเงื่อนไขว่า การแต่งงานกับภรรยาคนที่สองต้องได้รับการยินยอมจากภรรยาคนที่หนึ่งก่อน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ผลการวิจัยของ Muhammad Khasan Bukhari (2008: Abstract) พบว่า “ความจริงแล้วหลักการอิสลามทั้งส่วนที่มาจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ ไม่ได้มีระบุถึงกระบวนการที่ชัดเจนสำหรับการอนุญาตแก่ชายที่ต้องการมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน แต่ที่มีปรากฏบังคับใช้อยู่ในบางพื้นที่ เป็นข้อสรุปที่มาจากทัศนะของบรรดาอุละมาอ์(ผู้รู้ศาสนา) ซึ่งได้ระบุว่า การแต่งงานครั้งที่สองจำเป็นต้องได้รับการยินยอมจากภรรยาคนที่หนึ่ง สาเหตุนี้จึงทำให้ผู้ชายที่ต้องการมีภรรยาหลายคนได้แย้งว่า ดังกล่าวไม่ได้เป็นเงื่อนไขที่มาจากหลักการศาสนา หากไม่ปฏิบัติตามก็ไม่ใช่ความผิดแต่ประการใด” อันเนื่องจากทุกฝ่ายต่างกังวลถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการไม่ยินยอมของภรรยาคนที่หนึ่ง ดังนั้น หากผู้ชายสามารถที่จะทำให้นางเกิดการยอมรับได้ก็เป็นสิ่งที่ดีกว่า

3) ความเข้าใจผู้หญิงมุสลิมในสังคม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้หญิงมุสลิมในสังคมปัจจุบันยังไม่ยอมรับการแต่งงานเป็นคนที่สอง สาม หรือสี่ ของชายที่มีภรรยาอยู่แล้ว อาจเป็นเพราะภาพลักษณ์ที่สังคมมองผู้หญิงที่อยู่ในสถานะดังกล่าวเป็นไปในแง่ลบเสียส่วนใหญ่ อีกทั้งการตัดสินใจมีลักษณะครอบครัวเช่นนี้อาจทำให้ต้องสูญเสียความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพ่อแม่หรือเครือญาติของตนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศาสนากำหนดเป็นเรื่องที่ปฏิบัติได้ยาก และบทบัญญัติดังกล่าวก็เป็นเพียงการอนุญาติมิได้ส่งเสริมให้ผู้ชายมีภรรยาหลายคนแต่อย่างใด สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Rachel Rinaldo (2011: 539-560) พบว่า “ทัศนคติของผู้หญิงส่วนใหญ่เห็นว่าศาสนาอิสลามมิได้สนับสนุนการมีภรรยาหลายคนแต่อย่างใด โดยผู้ที่ต้องการมีครอบครัวในลักษณะนี้ก็ต้องสามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขที่คัมภีร์อัลกุรอานได้วางไว้อย่างแท้จริง”

แนวคิดบางอย่างที่แทรกซึมมาผ่านระบบการศึกษาก็มีอิทธิพลต่อวิถีคิดของผู้หญิงยุคปัจจุบัน ซึ่งทำให้ผู้หญิงที่มีการศึกษาในระดับสูงไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยผู้ชาย อีกทั้งผู้ชายที่จะมาเป็นผู้นำแก่ผู้หญิงที่มีคุณสมบัติดังกล่าวก็มีจำนวนอยู่น้อยในสังคม การมีความคาดหวังในคุณสมบัติของคู่ครองที่สูงทำให้ผู้หญิงที่มีการศึกษาสูงและมีความสามารถพึ่งพาตัวเองได้ส่วนหนึ่งในสังคมเลือกที่จะไม่แต่งงานและอยู่คนเดียวไปจนชราภาพ เพราะไม่ได้เปิดทางเลือกให้กับตนเองในการเป็นภรรยาคนที่สอง สาม หรือสี่ เป็นต้น

ศาสนาอิสลามได้สนับสนุนให้มีการสมรสและคัดค้านการครองโสด การสละความต้องการทางโลกเพื่อมุ่งสู่การภักดีต่อพระเจ้าหรือเพื่อการแสวงหาความรู้อย่างเดียว ดังเช่นในอดีตเคยมีกลุ่มคนที่มีความคิดจะปฏิบัติเช่นนี้ แต่เมื่อท่านเราะสูล ﷺ ทราบ ท่านก็ปฏิเสธการกระทำดังกล่าว ดังที่ปรากฏว่ามีรายงานจากท่านอนัส บิน มาลิก رضي الله عنه กล่าวว่า

((جاء ثلاث رهط إلى بيوت أزواج النبي صلى الله عليه و سلم يسألون عن عبادة النبي صلى الله عليه و سلم فلما أخبروا كأنهم تقالوها فقالوا أين نحن من النبي صلى الله عليه و سلم ؟ قد غفر الله له ما تقدم من ذنبه وما تأخر قال أحدهم أما أنا فإني أصلي الليل أبدا وقال آخر أنا أصوم الدهر ولا أفطر وقال آخر أنا أعتزل النساء فلا أتزوج أبدا فجاء رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال (أنتم الذين

قلت كذا وكذا؟ أما والله أتى لأحشاكم لله وأتقاكم له لكني أصوم وأفطر وأصلي وأرقد وأتزوج النساء فمن رغب عن سنتي فليس مني))⁴⁰

ความว่า มีคน 3 คน ได้มายังบ้านภรรยาของท่านนบี ﷺ เพื่อสอบถามถึงการปฏิบัติศาสนกิจของท่าน เมื่อทราบแล้วพวกเขาทำประหนึ่งว่าภารกิจของท่านยังน้อยนัก พวกเขาจึงกล่าวว่า เราจะปฏิบัติเหมือนกับท่านนบี ﷺ ไม่ได้หรอก เพราะท่านได้รับการอภัยโทษทั้งในอดีตและอนาคต พวกเขาคนหนึ่งจึงกล่าวว่า ฉันจะละหมาดคำคืนตลอดไป ส่วนอีกคนหนึ่งกล่าวว่า ฉันจะถือศีลอดทุกวันไปตลอดกาล และอีกคนหนึ่งได้กล่าวว่า ฉันจะห่างไกลจากผู้หญิงและจะไม่แต่งงานตลอดชีวิต เมื่อท่านเราะสูลุลฮุซัยนีย์ ﷺ ทราบเรื่องจึงได้มาหาพวกเขา ท่านกล่าวว่า พวกท่านคือผู้ที่กล่าวเช่นนั้นหรือ ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ﷻ ฉันเป็นผู้ที่เกรงกลัวต่ออัลลอฮ์ ﷻ มากที่สุดในหมู่พวกท่าน แต่ฉันก็ถือศีลอดและก็ละศีลอด ฉันละหมาดในยามค่ำคืนและฉันก็นอนพักผ่อน และฉันสมรสกับผู้หญิงผู้ใดละเลยไม่ปฏิบัติตามแนวทางของฉัน เขาก็ย่อมไม่ใช่พวกของฉัน

อีกทั้งการสมรสเป็นส่วนหนึ่งของบทบัญญัติของศาสนาและเป็นแนวทางปฏิบัติของท่านเราะสูล ﷺ การปฏิเสธการสมรสเสมือนว่าได้ปฏิเสธคำสอนของศาสนาอิสลาม ท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวว่า

((النكاح من سنتي فمن لم يعمل بسنتي فليس مني))⁴¹

ความว่า การสมรสนั้นเป็นส่วนหนึ่งจากสุนนะฮ์ของฉัน ผู้ใดไม่เจริญรอยตามสุนนะฮ์ของฉัน ผู้นั้นไม่ใช่พวกฉัน

แต่ถึงกระนั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่าในอนาคตหากถึงสภาวะที่คนในสังคมมีความเข้าใจที่ถูกต้องและมีแบบอย่างครอบครัวที่บริหารจัดการได้ดีมีประสิทธิภาพเกิดขึ้นให้เห็นเป็นรูปธรรมแล้ว มีความเป็นไปได้ที่ผู้หญิงจะปรับเปลี่ยนทัศนคติส่วนตนและเปิดโอกาสให้กับทางเลือกการแต่งงานรูปแบบใหม่ให้ตนเอง

5.2.3 .2 ระดับสังคม

⁴⁰ หนังสือนบ้นทีกโคย al-Bukhāri หนังสือนบ้นทีกโคย 4776

⁴¹ หนังสือนบ้นทีกโคย Ibn Mājah หนังสือนบ้นทีกโคย 1846, An Nasa'aīy : 6/50

ครอบครัวจะเข้มแข็งได้จึงต้องอาศัยปัจจัยเกื้อหนุนจากสังคมรอบข้างประกอบ แม้ว่ารูปแบบชีวิตของครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนอาจยังไม่ถูกยอมรับเท่าที่ควร สังคมจึงควรพยายามทำความเข้าใจและเรียนรู้ถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

1) ความผิดพลาดจากครอบครัวที่บริหารจัดการล้มเหลว

การที่สังคมเคยชินกับภาพความล้มเหลวของครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน ส่งผลให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่าการมีภรรยาหลายคนเป็นสิ่งที่ยิ่งสร้างปัญหาให้แก่สังคม สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Dhinar Kamesworo (2011: Abstract) ที่พบว่า “มีครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนอยู่จำนวนไม่น้อยที่ประสบความล้มเหลวในการบริหารจัดการครอบครัว จึงทำให้คนส่วนใหญ่คิดว่าการมีภรรยาหลายคนนั้นเป็นการสร้างปัญหาให้ครอบครัว” และสอดคล้องกับผลการวิจัย Raihanah Haji Abdullah (1997: 180) ที่กล่าวว่า แม้ว่าการมีภรรยาหลายคนจะเป็นที่อนุญาตตามหลักการอิสลามแต่การอนุมัติดังกล่าวต้องเป็นไปเพื่อแก้ปัญหาสังคม จากความเข้าใจที่ผิดพลาดของมุสลิมบางส่วนส่งผลให้เกิดคำถามและคำวิพากษ์วิจารณ์ติดตามมาอีกมากมาย และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Law Enforcement Coordination Division (2010: 8) พบว่า “ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นของครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนไม่ได้มาจากระดับแนวคิด (Concept Level) แต่มาจากระดับของผู้ปฏิบัติ (Practice Level) ซึ่งผู้ที่นำไปใช้ไม่ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ได้กำหนดโดยหลักกฎหมายชารีอะฮ์ จากผลการสำรวจทางสถิติพบว่า ผู้ที่ร้องทุกข์ประเด็นเกี่ยวกับปัญหาการสมรส 80% เป็นผู้หญิง จากสถิตินี้ทำให้เข้าใจได้ว่าวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นนี้มีสาเหตุจากการที่ฝ่ายชายไม่ได้ให้การดูแลต่อผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของตนเท่าที่ควร (Utusan Malaysia, 2005)

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความผิดพลาดบางประการ ที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการที่สามีไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากภรรยาคนที่หนึ่งอย่างลึกซึ้ง และไม่ได้มีการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบถึงภาระความรับผิดชอบที่จะติดตามมาหลังการแต่งงานใหม่ ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ได้ถูกให้ความสำคัญอย่างมากในประเทศมาเลเซีย ดังที่ Malaysia Department of Islamic Department หรือ JAKIM (2010: 6) ได้รายงานไว้ว่า “ศาลชารีอะฮ์ (Syariah Court) จะพิจารณาตัดสินความพร้อมของผู้ชายในการขอความเห็นชอบในการมีภรรยาคนที่หนึ่งจาก 4 องค์ประกอบนี้ คือ 1) ความจำเป็นของการแต่งงานใหม่จะพิจารณาจากเงื่อนไขความบกพร่องของผู้เป็นภรรยาคนที่หนึ่งในด้านต่างๆ ได้แก่ ความเจ็บป่วยด้านร่างกายอันเป็นเหตุให้ไม่สามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศร่วมกับสามีได้ หรือการขัดแย้งไม่สนองความต้องการของสามีในการร่วมหลับนอน หรือเป็นบุคคลวิกลจริต 2) ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการอุปการะเลี้ยงดูภรรยาทุกคน

รวมทั้งบุตรตามเงื่อนไขที่บทบัญญัติศาสนากำหนด 3) ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการให้ความยุติธรรมแก่ภรรยาทุกคนตามหลักที่ศาสนากำหนด และ 4) การขอแต่งงานนั้นต้องไม่ส่งผลกระทบต่อร้ายแรงต่อภรรยาคนหนึ่ง” และยังได้กล่าวอีกว่า “การที่กฎหมายครอบครัวอิสลามมีกฎระเบียบที่เข้มงวดในเรื่องนี้มีไว้วัตถุประสงค์ที่จะกีดขวางการมีภรรยาหลายคนของผู้ชายมุสลิม แต่เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าชีวิตครอบครัวจะสามารถดำเนินไปอย่างสงบสุข เป็นกระบวนการหนึ่งในการป้องกันไม่ให้เกิดพฤติกรรมการกดขี่ไม่ให้ความเป็นธรรมแก่ภรรยา และเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หญิงเพศที่อ่อนแอกว่า”

ส่วนหนึ่งของความล้มเหลวในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน จึงมีสาเหตุมาจากการตัดสินใจสมรสโดยที่ไม่ได้เข้าใจเงื่อนไขและข้อพึงปฏิบัติทางศาสนาอย่างชัดเจน จึงควรมีการสร้างครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการภรรยาหลายคนให้สังคมได้เห็นในเชิงปฏิบัติ เพื่อเป็นการลบล้างแนวคิดเดิมที่คลาดเคลื่อนออกไปจากสังคม

2) การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่สังคม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรมีการนำเสนอความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องบทบัญญัติการมีภรรยาหลายคนในอิสลามตลอดจนเงื่อนไขต่างๆ ให้คนในสังคมได้รับรู้โดยผ่านรูปแบบที่เหมาะสม การนำเสนอดังกล่าวมิได้มีจุดประสงค์เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ผู้ชายมีภรรยาหลายคนแต่เพื่อให้สังคมได้รับทราบถึงข้อเท็จจริง เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วสาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่ที่ประสบกับครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนมาจากปัจจัยภายนอกครอบครัว การให้สังคมได้รับรู้ถึงต้นเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นจะช่วยลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ในระดับหนึ่ง

การนำหลักคำสอนศาสนาที่ถูกต้องมาเผยแพร่ให้คนในสังคมได้เข้าใจผ่านช่องทางของสื่อมุสลิมรูปแบบต่างๆ เป็นวิธีการเผยแพร่ความรู้ให้มุสลิมได้รับข้อมูลที่ถูกต้องในวงกว้าง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Reyna Datin (2007: 2) ที่พบว่า คนส่วนใหญ่ที่ติดตามข่าวสารผ่านสื่อ คือ “กลุ่มแม่บ้าน ซึ่งจากการที่ได้รับความรู้และติดตามข้อมูลที่ถูกต้องในเรื่องการมีภรรยาหลายคนที่นำเสนอโดยสื่อของ Tabloid Nova (สื่อในประเทศอินโดนีเซีย) ทำให้แม่บ้านส่วนใหญ่มีทัศนคติที่เป็นบวกและเข้าใจถึงความจำเป็นของการนำบทบัญญัติเรื่องนี้มาใช้ในสังคมมากยิ่งขึ้น”

สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Agus Sunaryo (2010: 143-167) ที่พบว่า “ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนในประเทศอินโดนีเซียนั้นมีต้นเหตุมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้ 1) เกิดจากการตีความหลักฐานจากอัลกุรอานและอัลหะดีษคลาดเคลื่อน 2) ทัศนคติที่แตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิงในสังคมปัจจุบัน 3) การนำหลักกฎหมายอิสลามไปปฏิบัติโดยขาดความเข้าใจที่ถูกต้อง ไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมและไม่ตรงตามเจตนารมณ์เดิมของ

ศาสนา ดังนั้นการนำกฎหมายการมีภรรยาหลายคนไปปฏิบัติใช้จึงควรมีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์บางประการเพื่อให้มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับยุคสมัยมากที่สุด” สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Raihanah Haji Abdullah(1997: 180) ที่พบว่า ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนในประเทศมาเลเซียนั้นมีสาเหตุหลักมาจากการนำบทบัญญัติของศาสนาไปปฏิบัติโดยขาดความเข้าใจที่ถูกต้องและไม่ตรงตามเจตนารมณ์ดั้งเดิมของศาสนาอิสลาม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่ามุสลิมในปัจจุบันยังมีความคิดว่าการมีภรรยาหลายคนในอิสลามก็คือระบบ “เมียน้อย-เมียหลวง” ในศาสนาอื่นๆ ซึ่งความเป็นจริงแล้วมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิง เพราะศาสนาอิสลามให้สิทธิแก่ภรรยาทุกคนเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะคนที่หนึ่งหรือคนที่สี่ก็ควรได้รับการปฏิบัติที่เหมือนกัน ดังผลการศึกษาของ Law Enforcement Coordination Division (2010: 8) ได้พบว่า “การมีภรรยาหลายคนในอิสลามเป็นการยืนยันถึงความสมบูรณ์ของกฎหมายอิสลาม (Islamic Law) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปกป้องมนุษย์จากการคบชู้ (Zina) และการแอบมีเมียน้อย (Mistresses) ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะสร้างความเสียหายให้กับตนเองและผู้หญิงมากกว่า แต่การอนุญาตให้มีภรรยาหลายคนนี้ ผู้ชายต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในเรื่องความเป็นอยู่ในครอบครัวของภรรยาอย่างเต็มรูปแบบ มิใช่การเสพสุขทางเพศเพียงอย่างเดียว”

เหตุผลส่วนใหญ่ของการตัดสินใจมีภรรยาหลายคนจากผู้นำครอบครัวที่ให้สัมภาษณ์ พบว่า 1) เพื่อสะท้อนให้สังคมได้เห็นถึงระบบครอบครัวในอิสลาม 2) เพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านศาสนา 3) เพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านปัจจัยยังชีพ 4) เพื่อให้มีลูกหลานสืบวงศ์ตระกูล

3) ความเหมาะสมของการนำบทบัญญัติเรื่องนี้มาใช้ในปัจจุบัน

สภาพความเป็นจริงของสังคมมุสลิมยุคปัจจุบัน หากเราใช้ความคิดอย่างเป็นกลางในการวิเคราะห์จะพบว่า ปรากฏการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมล้วนมีคำตอบและมีทางออกอยู่ในคำสอนของอิสลาม อิสลามได้เสนอทางเลือกให้กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ด้วยบทบัญญัติที่มีความครอบคลุมเพื่อรักษาไว้ซึ่งคุณธรรมที่ฝังมาไว้ในสังคม ซึ่งผลการวิจัยของ Muhammad Baqir Al-Hamid (2008: Abstract) ได้พบว่า “ผู้ชายส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการมีภรรยาหลายคนเนื่องจากช่วยให้ผู้ชายปลอดภัยจากการกระทำผิดประเวณีและการกระทำผิดอื่นๆ ที่ใกล้เคียง ทำให้สามารถมีบุตรสืบสกุลจำนวนมาก และสนองความต้องการสำหรับชายที่มีอารมณ์ทางเพศสูง ส่วนภรรยาคนที่หนึ่งส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ทางด้านจิตใจแล้วเรื่องนี้ได้สร้างความเจ็บปวดให้แก่ภรรยาคนที่หนึ่งอย่างมากแต่ท้ายที่สุดเมื่อใคร่ตรงอย่างรอบคอบแล้วก็จำเป็นต้องยอมรับเพราะไม่อยากจะตนเองอยู่ในสถานะของหญิงหม้าย และไม่อยากจะบุตรต้องเป็นเด็กมีปัญหาขาดความ

อบอุ้น ขณะที่ภรรยาคนที่สองส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การมีภรรยาหลายคนเป็นเรื่องที่ปกติ หากผู้เป็นสามีได้รับการยินยอมจากภรรยาคนที่หนึ่งและสามารถให้ความยุติธรรมแก่ภรรยาทุกคน ก็สามารถกระทำได้”

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การตัดสินใจนำขออนุญาตนี้มาปฏิบัติจำเป็นต้องพิจารณาความพร้อมของหลายองค์ประกอบ เพราะบทบัญญัติในแต่ละเรื่องของศาสนาย่อมมีเงื่อนไขในการปฏิบัติ และในขณะเดียวกันก็มีบทลงโทษที่รุนแรงสำหรับผู้ปฏิบัติอย่างบกพร่องไม่ครบเงื่อนไขมุสลิมจึงมีความจำเป็นต้องมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวอย่างลึกซึ้งก่อนนำไปสู่การปฏิบัติ

ผลการวิจัยของ Dhinar Kamesworo (2011: Abstract) พบว่า บทบัญญัติการมีภรรยาหลายคนในศาสนาอิสลามนั้นมี 2 ทศนะใหญ่ๆ ด้วยกัน ทศนะที่หนึ่งกล่าวว่า บทบัญญัติศาสนาอิสลามกำหนดให้ชายมีภรรยาเพียงครั้งละหนึ่งคนเท่านั้น นอกจากนี้ผู้ที่มีความสามารถในการให้ความยุติธรรมและอุปการะเลี้ยงดูบรรดาภรรยาและบุตรอย่างเท่าเทียมกันจึงอนุญาตให้มีภรรยามากกว่าหนึ่งคนได้แต่ไม่เกินสี่คน ทศนะที่สองกล่าวว่า บทบัญญัติพื้นฐานของศาสนาอิสลามนั้น กำหนดให้ชายมีภรรยาหลายคน ซึ่งได้ระบุหลักฐานชัดเจนในสุเราะฮ์อันนิสาฮ์ อยะฮ์ที่ 3 และ 129 ส่วนการให้ความยุติธรรมที่กล่าวถึงนั้นคือการให้ความเป็นธรรมในด้านปัจจัยยังชีพหลักที่สามารถควบคุมได้ มิใช่ด้านความรู้สึกหรือการให้ความรักที่ควบคุมได้ยาก”

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หากผู้ชายยุคปัจจุบันมีความจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนรับผิดชอบต่อการช่วยเหลือผู้หญิงในสังคมผ่านรูปแบบการแต่งงานจริงแล้ว ควรจัดให้มีกระบวนการในการตรวจสอบความพร้อมเพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หากมีกระบวนการหรือขั้นตอนบางอย่างเพื่อตรวจสอบความพร้อมของผู้ชาย ซึ่งอาจกระทำโดยองค์กรอิสลามระดับจังหวัดหรือระดับภูมิภาคในการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ชายว่ามีความเหมาะสมและมีความพร้อมในการมีภรรยาหลายคนหรือไม่ ดังที่ได้มีการปฏิบัติในประเทศมาเลเซีย จากการรายงานของ Malaysia Department of Islamic (2010) กฎหมายครอบครัวของประเทศมาเลเซีย (Islamic Family Law in Malaysia) ได้กำหนดว่า ผู้ที่ประสงค์จะมีภรรยามากกว่าหนึ่งคนตามหลักการอิสลาม ต้องได้รับเอกสารการรับรองจากศาลชารีอะฮ์ (Syariah Court) เท่านั้น ผู้ชายที่ต้องการแต่งงานมากกว่าหนึ่งคนต้องยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาถึงความเหมาะสม ในการแสดงเจตจำนงดังกล่าวผู้ยื่นต้องระบุเหตุผลที่ชัดเจนว่า เพราะเหตุใดถึงมีความจำเป็นต้องมีภรรยาอีกหนึ่งคน ทางศาลจะพิจารณาจากสถานะด้านการเงินของผู้ยื่นคำร้องและภาระหน้าที่ทั้งหมดที่เขาต้องรับผิดชอบอยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนค่าใช้จ่ายและภาระที่เขาต้องรับผิดชอบหลังการแต่งงานใหม่

และที่รัดกุมยิ่งกว่านั้นคือในเอกสารต้องแนบความคิดเห็นของภรรยาคนที่หนึ่งว่าไต่ยอมรับการตัดสินใจของผู้เป็นสามีแล้ว

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน มีความจำเป็นต้องนำบทบัญญัติศาสนาอิสลามมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ทุกคนในครอบครัวได้รับความเป็นธรรมและมีวิถีการดำเนินชีวิตที่สงบสุขมากที่สุด บทบัญญัติทางศาสนาอิสลามมีความสมบูรณ์และครอบคลุมเพื่อรักษาศีลธรรมอันดีงามในสังคม และสร้างความสมดุลให้แก่สถานะของสังคมในทุกยุคสมัย ดังนั้นมนุษย์จึงต้องนำบทบัญญัติมาปฏิบัติอย่างรอบคอบให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของศาสนามากที่สุด

5.3 ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการในครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี มีประเด็นข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อค้นพบจากงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการครอบครัวมุสลิมที่มีภรรยาหลายคนที่มีความสอดคล้องกับบริบท อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ดังนี้

1) การบริหารจัดการในครอบครัวที่มีภรรยามากกว่าหนึ่งคน ผู้นำครอบครัวต้องอาศัยความสามารถหลายด้านประกอบกันในการรักษาเสถียรภาพของครอบครัว ผู้ที่มีความสนใจที่จะมีครอบครัวลักษณะนี้จึงจำเป็นต้องมีการไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนการตัดสินใจ โดยควรสำรวจความพร้อมของตนเองตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในรอบด้าน และประการที่สำคัญต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบที่ต้องถูกสอบสวนในโลกหน้าให้มาก

2) ผลการศึกษาปัญหาและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน พบว่าปัญหาโดยส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในครอบครัวลักษณะมีต้นเหตุมาจากบุคคลภายนอก จึงควรมีการนำเสนอให้คนในสังคมได้เข้าใจและรับทราบถึงประเด็นนี้เพื่อจะได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางประการที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการได้รับความเป็นธรรมของภรรยาในครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน เพื่อให้ครอบครัวเดี่ยวที่มีภรรยาหนึ่งคนตระหนักถึงเรื่องการให้ความเป็นธรรมมากขึ้นเช่นเดียวกัน

2) ควรมีการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพิจารณาความเหมาะสมของผู้ที่มีความประสงค์มีภรรยามากกว่าหนึ่งคน

3) ควรมีการศึกษาความเข้าใจของคนในสังคมต่อปรากฏการณ์การมีภรรยาหลายคนในครอบครัวมุสลิม เพื่อศึกษาว่าอะไรคือสาเหตุที่ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถยอมรับครอบครัวลักษณะนี้ได้

4) ควรมีการศึกษาบทบาทของการมีภรรยาหลายคนต่อการแก้ปัญหาสังคมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำมาวิเคราะห์และประเมินว่าการแต่งงานมากกว่าหนึ่งคนเป็นการช่วยแก้ปัญหาให้แก่สังคมจริงหรือไม่

5) ควรมีการศึกษาการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการมีภรรยาหลายคนในอิสลามและระบบเมียหลวง-เมียน้อยในศาสนาอื่น เพื่อให้คนในสังคมได้เข้าใจถึงความมีเกียรติของระบบการมีภรรยาหลายคนในอิสลามมากยิ่งขึ้น